

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΠΟΠΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2001-2002**

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ
ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΥΛ»
ΣΚΕΨΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ**

**ΜΑΝΟΜΕΝΙΔΟΥ ANNA
(0298038)**

ΒΟΛΟΣ, 2002

αρ. εισ. 59 / ΠΑΠ.....

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 2216/1

Ημερ. Εισ.: 18-09-2002

Δωρεά:

Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΠΕ

2002

ΜΑΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά την καθηγήτρια Μαρία Ζαφειροπούλου για την καθοδήγηση, τις υποδείξεις και τις συμβουλές της και τον καθηγητή Γεώργιο Κλεφτάρα για την συνεργασία του στην ανεύρεση της βιβλιογραφίας. Ευχαριστώ, επίσης, την Αγγελική Θάνου για τη βοήθεια της στην απόδοση του Ερωτηματολογίου Ερμηνευτικού Στυλ του Παιδιού και την Χριστίνα Ρούσση για τη συνεργασία της στη στατιστική ανάλυση των δεδομένων. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στη φίλη μου Ελένη Λίγκου για την δακτυλογράφηση και την τεχνική επιμέλεια της εργασίας και στον φίλο μου Κωνσταντίνο Καντέλη για την πολύτιμη συμβολή του στη στατιστική ανάλυση. Θα ήθελα, επίσης, να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στα παιδιά και τις μητέρες που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς και στους διευθυντές και δασκάλους των σχολείων για την φιλοξενία και την υπομονή τους. Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου και όλους τους φίλους μου, ιδιαίτερα τη Νάνση και τη Χριστίνα, για την ηθική συμπαράσταση και κατανόηση τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

❖ ΕΙΣΑΓΩΓΗ.	3 - 5
❖ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.	
• Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΣ.	6 - 8
• Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΡΑΒΛΟΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΝΕΥΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (Κ.Ν.Σ.).	9 - 14
Οι ιδιότητες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος.	
Τύποι του Νευρικού Συστήματος.	
Σχέση μεταξύ των ιδιοτήτων του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος.	
• ΤΟ ΑΙΣΙΟΔΟΞΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΟ «ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΤΥΛ».	15 - 18
• Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗΣ.	18 - 20
• Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΜΦΥΤΩΝ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΚΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.	21 - 24
❖ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.	25 - 27
❖ ΜΕΘΟΔΟΣ.	
• ΔΕΙΓΜΑ.	28 - 29
• ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ.	29 - 34
Ιδιοσυγκρασία	
Αισιοδοξία – Απαισιοδοξία	
• ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.	35 - 36
Ιδιοσυγκρασία	
Αισιοδοξία – Απαισιοδοξία	
❖ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.	37 - 55
❖ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.	56 - 60
❖ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.	61 - 68
❖ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.	69 - 75

❖ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ιδιοσυγκρασίας, όπως αυτή αναλύεται από τον Ρανλον, και του «ερμηνευτικού στυλ» σκέψης των παιδιών.

Στην προσπάθεια του ανθρώπου για κατανόηση, πρόβλεψη και τροποποίηση της συμπεριφοράς του έρχεται να προστεθεί και ένα επιπλέον στοιχείο, αυτό του ρόλου της ιδιοσυγκρασίας. Αυτή αποτελεί ένα μάλλον «απομακρυσμένο» πλαίσιο αναφοράς, υπό την έννοια ότι αποτελεί μια βάση επί της οποίας δομείται η προσωπικότητα, η οποία αποτελεί πιο «κοντινό» παράγοντα για τις επιμέρους συμπεριφορές.

Ο Ρανλον υποστήριξε πως η ιδιοσυγκρασία αποτελείται από τρία χαρακτηριστικά – ιδιότητες που εδράζονται στις λειτουργίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Αυτές είναι η Δύναμη Διέγερσης, η Δύναμη Αναστολής και η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών. Αποκαλύπτονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά και δράση και, σύμφωνα πάντα με τον Ρανλον, μεγάλη είναι η σημασία τους στην προσαρμογή και συμπεριφορά του ατόμου. Έτσι, λοιπόν, άτομα με διαφορετικούς τύπους Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, και συνεπώς ιδιοσυγκρασίας, προσαρμόζονται στο περιβάλλον με διαφορετικό τρόπο.

Ωστόσο, όποια κι αν είναι η ιδιοσυγκρασία ενός παιδιού τα «σκαμπανεβάσματα» στη ζωή του είναι αναπόφευκτα. Κάθε παιδί έχει να αντιμετωπίσει δύο γενικότερες καταστάσεις, να ξεπεράσει τα δυσάρεστα και απογοητευτικά γεγονότα της ζωής του, αλλά και να απολαύσει τα ευχάριστα. Αναπτύσσει, λοιπόν, θεωρίες για το γιατί πετυχαίνει και για το γιατί αποτυγχάνει. Αναπτύσσει θεωρίες για το τι, αν υπάρχει κάτι, μπορεί να κάνει για να μετατρέψει την αποτυχία του σε επιτυχία. Αυτές οι θεωρίες είναι τα θεμέλια της βασικής του αισιοδοξίας ή της βασικής του απαισιοδοξίας και αποτελούν το «ερμηνευτικό στυλ» σκέψης του.

Όταν ένα παιδί τα πηγαίνει άσχημα, ρωτά τον εαυτό του «γιατί;». Υπάρχουν τρεις διαστάσεις ως απάντηση στις ερωτήσεις που προκύπτουν. Πρώτον, ποιον θα κατηγορήσει (σχετίζεται με το αίσθημα αυτοεκτίμησης), δεύτερον, πόσο θα διαρκέσει η άσχημη κατάσταση στην οποία βρίσκεται και τρίτον, πόσους τομείς της ζωής του θα επηρεάσει (σχετίζονται με το τι θα κάνει για να απαντήσει στην αποτυχία). Είναι

γεγονός πως η σκέψη του ατόμου επηρεάζει τα συναισθήματά του και αυτά με τη σειρά τους τη συμπεριφορά του. Αν, λοιπόν, ένα παιδί θεωρήσει πως αρνητικά γεγονότα θα συμβαίνουν πάντα και πως γι' αυτά ευθύνονται σταθερά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του, θα αισθανθεί ανήμπορος και απελπισμένος και θα σταματήσει να προσπαθεί. Αυτός ο απαισιόδοξος τρόπος σκέψης μπορεί να το οδηγήσει σε κατάθλιψη στη μετέπειτα εφηβική και ενήλική ζωή του.

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του λειτουργικού ρόλου της ιδιοσυγκρασίας στον τρόπο διαμόρφωσης της σκέψης, των συναισθημάτων και συνεπώς της συμπεριφοράς. Αναλυτικότερα, η εργασία ανοίγει με μία θεωρητική ανασκόπηση της σχετικής με το υπό εξέταση θέμα βιβλιογραφίας. Σε αυτό το μέρος, επιχειρείται να διασαφηνιστεί η έννοια της ιδιοσυγκρασίας και παρουσιάζεται η θεωρία του Ρώσου φυσιολόγου I. P. Pavlov για τις ιδιότητες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος (ποιες είναι οι ιδιότητες αυτές, ποιοι είναι οι τύποι του Κ.Ν.Σ. και ποια η σχέση μεταξύ των ιδιοτήτων του Κ.Ν.Σ.). Έπειτα αναπτύσσεται η θεωρία του M. Seligman για το αισιόδοξο και απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ» και γίνεται αναφορά στη σχέση μεταξύ της απαισιόδοξης σκέψης και της κατάθλιψης. Στη συνέχεια αναφέρονται θεωρίες ερευνητών για το ρόλο των έμφυτων χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας του ατόμου στην ανάπτυξη και διατήρηση ψυχολογικών προβλημάτων κατά την παιδική ηλικία. Ακολουθεί ο σκοπός και η λογική της παρούσας έρευνας, όπου διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα, οι στόχοι και υποθέσεις και αναπτύσσεται η λογική του σχεδιασμού της.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται η μέθοδος που ακολουθήθηκε. Αρχικά, αναφέρεται το δείγμα – συμμετέχοντες (ποιοι και πόσοι ήταν, γιατί επιλέχθηκαν αυτοί οι συγκεκριμένοι, ποια είναι τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά π.χ. φύλο, πόσες ομάδες χρησιμοποιήθηκαν και πως αυτές μοιράστηκαν). Έπειτα, περιγράφονται τα εργαλεία μέτρησης της ιδιοσυγκρασίας και της αισιοδοξίας – απαισιοδοξίας και η διαδικασία (πού πραγματοποιήθηκε η έρευνα, τί οδηγίες δόθηκαν.).

Η εργασία ολοκληρώνεται με την περιγραφή των κύριων αποτελεσμάτων που προέκυψαν και ανάλυση αυτών. Γίνεται, επίσης, προσπάθεια εκτίμησης και πιθανής εξήγησης των αποτελεσμάτων (ποια είναι τα ευρήματα, ποια η χρησιμότητά τους και πως μπορούμε να τα αξιοποιήσουμε). Ακόμη, παρουσιάζονται τα μειονεκτήματα της παρούσας έρευνας και προτείνονται μελλοντικές κατευθύνσεις για την αύξηση της ήδη υπάρχουσας γνώσης στη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης. Στο τέλος,

παραθέτονται η σχετική βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε και δύο παραρτήματα, που περιλαμβάνουν τα ερωτηματολόγια που δόθηκαν.

❖ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΣ

Ο ακριβής ορισμός της έννοιας της ιδιοσυγκρασίας (temperament) τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και ως προς τη δομή και τα χαρακτηριστικά της αποτελεί ένα από τα πιο επίμαχα σημεία της μελέτης του φαινομένου αυτού. Μεταξύ των ψυχολόγων δεν υπάρχει συμφωνία όσον αφορά στην έννοια αυτή (Strelau & Angleitner, 1991). Ωστόσο, οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν στο ότι η ιδιοσυγκρασία ανεξάρτητα από τη δομή και τα χαρακτηριστικά της έχει μια ισχυρή βιολογική βάση και είναι κληρονομήσιμη (Buss & Plomin, 1984, Strelau, 1983, Terplon, 1964, Zuckerman, 1991).

Υπάρχουν, όμως, και πολλές διαφορετικές θεωρήσεις της έννοιας της ιδιοσυγκρασίας. Κατά τον Strelau (1987) αυτή μπορεί να θεωρηθεί :

- ως ένα από τα στοιχεία της προσωπικότητας (συμπίπτει με διαστάσεις και λειτουργίες της προσωπικότητας).
- ως συνώνυμο της προσωπικότητας (ο όρος χρησιμοποιείται εναλλακτικά).
- ως ένα ιδιαίτερο φαινόμενο που δεν ανήκει στη δομή της προσωπικότητας.

Πολλές φορές η ιδιοσυγκρασία συμπίπτει, σύμφωνα με ερευνητές, με συναισθηματικές λειτουργίες. Έτσι, αναφέρεται στις ατομικές διαφορές στη συναισθηματικότητα (Goldsmith & Campos, 1986), ορίζεται ως «χαρακτηριστική συναισθηματική κατάσταση» ή ως «συναισθηματικό γνώρισμα» (Mehrabian, 1991), ή περιορίζεται στα συναισθηματικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς (Allport, 1937).

Ο Elias (1990) ορίζει την ιδιοσυγκρασία ως ένα σύνολο σχετικά σταθερών χαρακτηριστικών της ανθρώπινης συμπεριφοράς που μπορούν να αποδοθούν σε βιολογικά (κληρονομικά) αίτια.

Η ιδιοσυγκρασία θα μπορούσε να οριστεί συγκεντρωτικά ως το σύνολο των κληρονομούμενων χαρακτηριστικών συμπεριφοράς, όπως αυτά διαμορφώνονται και σχηματοποιούνται από τις πρώτες βασικές εμπειρίες του ατόμου και που, κατ' αυτόν τον τρόπο, αποτελούν τις σταθερές νόρμες της συμπεριφοράς του. (Καλαντζή – Αζίζι & Καραδήμας, 1996).

Οι Chess και Thomas (Chess & Thomas, 1991. Thomas & Chess, 1977) θεώρησαν την ιδιοσυγκρασία το «πως» της συμπεριφοράς (αντιδραστικότητα, δραστηριότητα ή αυτορύθμιση) διαχωρίζοντας την από τις ικανότητες («τι» της

συμπεριφοράς) και από τα κίνητρα («γιατί» της συμπεριφοράς). Σύμφωνα με αυτούς η ιδιοσυγκρασία είναι βιολογικά καθορισμένη εσωτερικά, αλλά η έκφραση και τα χαρακτηριστικά της επηρεάζονται από περιβαλλοντικές εμπειρίες. Έδειξαν, επίσης, ότι τα παιδιά διαφέρουν ήδη από τη στιγμή της γέννησής τους ως προς την ιδιοσυγκρασία τους και παρουσίασαν το μοντέλο της καλής προσαρμογής (Goodness – of – Fit – Model) ως ένα χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση της λειτουργικής σημασίας της ιδιοσυγκρασίας για την ψυχολογική ανάπτυξη του ατόμου.

Παρόμοιες έρευνες (R. Tawilwar, K. Nitz, Z.V. Lerner & R.M.Lerner, 1991) επικεντρώθηκαν στην λειτουργική σημασία της ιδιοσυγκρασιακής ατομικότητας ως ένα παράδειγμα της οργανισμικής ατομικότητας και θεώρησαν ότι η ανάπτυξη του ατόμου εξελίσσεται μέσω των αμοιβαίων σχέσεων ή «δυναμικών αλληλεπιδράσεων» (Lerner, 1978) μεταξύ του οργανισμού και του περιβάλλοντός του.

Οι Buss και Plomin (1984) υποστήριξαν ότι η ιδιοσυγκρασία συνίσταται σε κληρονομήσιμα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (συναισθηματικότητα, δραστηριότητα, κοινωνικότητα), τα οποία εμφανίζονται στην πρώιμη παιδική ηλικία και παραμένουν σταθερά σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Επιπλέον, χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας μπορούν να αντιμετωπισθούν ως μια υπό-ταξη των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας (Buss, 1991).

Ο Strelau (1987), επηρεασμένος από τη θεωρία του Pavlov για την ιδιοσυγκρασία, αναφέρει πως αυτή έγκειται στις «σχετικά σταθερές διαφορές στην ανθρώπινη συμπεριφορά, οι οποίες θα μπορούσαν να ερμηνευθούν με όρους βιολογικών μηχανισμών». Ακόμη, υποστηρίζει πως τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας είναι γενικευμένες δομές που αποκαλύπτονται σε ευρύ φάσμα συμπεριφοράς (π.χ. κινητικότητα, ομιλία, συναίσθημα) (Strelau, 1983).

Σύμφωνα με τους Angleitner και Riemann (1991) η ιδιοσυγκρασία και η προσωπικότητα αποτελούν δύο διαφορετικά φαινόμενα και ως τέτοια πρέπει να εξετάζονται. Υποστηρικτής της παραπάνω θέσης είναι και ο Strelau, ο οποίος θεωρεί πως πέντε είναι οι διαφορές ανάμεσα στις έννοιες της ιδιοσυγκρασίας και της προσωπικότητας. Αυτές είναι οι εξής :

1. Οι παράγοντες που καθορίζουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι κυρίως κοινωνικοί, ενώ της ιδιοσυγκρασίας είναι κυρίως βιολογικοί.
2. Οι δύο έννοιες διαφέρουν ως προς το αναπτυξιακό στάδιο κατά το οποίο θεωρείται ότι ολοκληρώθηκε η διαμόρφωσή τους. Η προσωπικότητα δεν θεωρείται

διαμορφωμένη, παρά μόνον ως προς την ενηλικίωση. Αντίθετα, η ιδιοσυγκρασία θεωρείται διαμορφωμένη ήδη από τη βρεφική ηλικία.

3. Η έρευνα για την προσωπικότητα έχει διεξαχθεί μεταξύ ανθρώπων και μόνο, ενώ για την ιδιοσυγκρασία και μεταξύ ζώων (ιδίως πρωτευόντων θηλαστικών).

4. Η προσωπικότητα θεωρείται ότι επιδρά ρυθμιστικά σε κάθε μορφή συμπεριφοράς, ενώ η ιδιοσυγκρασία, πάντα κατά τον Strelau, αναφέρεται σε πιο βασικές, πυρηνικές συμπεριφορές.

4. Οι ερευνητές της προσωπικότητας μελετούν την προσωπικότητα υπό το πρίσμα ενός κεντρικού ρυθμιστικού μηχανισμού για τη διατήρηση της συνέπειας της συμπεριφοράς. Από την άλλη πλευρά, η ιδιοσυγκρασία αναφέρεται κυρίως στους μηχανισμούς που ρυθμίζουν την αξία που έχει το περιβάλλον ως ερέθισμα, στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο το άτομο «υποδέχεται» τα περιβαλλοντικά ερεθίσματα.

Βέβαια, οι έννοιες της ιδιοσυγκρασίας και της προσωπικότητας δεν είναι αντιθετικές, αλλά σαφώς συμπληρωματικές προς χάριν της καλύτερης κατανόησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όπως, η προσωπικότητα, έτσι και οι συμπεριφορές – εκδηλώσεις των ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών αλλάζουν ακολουθώντας την ωρίμανση του ατόμου (Rothbart, 1989).

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΡΑΒΛΟΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΝΕΥΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (Κ.Ν.Σ.)

Ο Ρώσος φυσιολόγος Ι.Ρ. Ραβλον διεξήγαγε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τις πρώτες εμπειρικές έρευνες στην ιδιοσυγκρασία. Μελετώντας τις ψυχοβιολογικές βάσεις της μάθησης και διενεργώντας πειραματικές μελέτες με ζώα, παρατήρησε πως υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ζώων στην ταχύτητα και στην ικανότητα ανάπτυξης θετικών και αρνητικών εξαρτημένων αντανακλαστικών κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Σύμφωνα με τη θεωρητική του προσέγγιση, η οποία είναι βασισμένη στο επανομαζόμενο «νευριστικό» παράδειγμα («nervism» paradigm), η συμπεριφορά ελέγχεται και ρυθμίζεται από το Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (Κ.Ν.Σ.) και συνεπώς οι διαφορές ανάμεσα στους οργανισμούς οφείλονται σε ορισμένες ιδιότητες του Κ.Ν.Σ.

Ο Ραβλον θεώρησε τις ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. ως τη φυσιολογική βάση της ιδιοσυγκρασίας ή ακόμη ως χαρακτηριστικά της και υποστήριξε ότι με βάση τον τρόπο διαμόρφωσης αυτών των ιδιοτήτων προκύπτουν διαφορετικοί τύποι του Κ.Ν.Σ. Ο Ραβλον χαρακτήρισε τις ιδιότητες και τους τύπους του Κ.Ν.Σ. από «λειτουργική» άποψη (διαμορφωμένες ικανότητες του ατόμου που εκδηλώνονται στη συμπεριφορά του) και όχι φυσιολογική, όπως θα ήταν αναμενόμενο, τονίζοντας το ρόλο που αυτές παίζουν στη διαδικασία προσαρμογής του ατόμου στο περιβάλλον. (Strelau, Angleitner & Newberry, 1999).

Η έννοια της ιδιοσυγκρασίας αντιμετωπίζεται από τον Ραβλον ως μια σχετικά σταθερή και διαπεριστασιακή διάθεση και αποτελεί το πιο γενικό χαρακτηριστικό κάθε ανθρώπου, το πιο γενικό χαρακτηριστικό του Ν.Σ. Οι ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. θεωρείται ότι αποκαλύπτονται σε όλα τα είδη της συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένων κινητικών χαρακτηριστικών, λεκτικής δραστηριότητας και συναισθηματικών αντιδράσεων (Strelau, 1983).

Σύμφωνα πάντα με τη θεωρία του Ραβλον (1951 – 1952) (πηγή: Strelau, Angleitner & Newberry, 1999) η ιδιοσυγκρασία αποτελείται από τρεις βασικές ιδιότητες, που θεωρούνται σταθερά χαρακτηριστικά (traits) και όχι περιστασιακές καταστάσεις (states) και που εδράζονται στις λειτουργίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος (Κ.Ν.Σ.). Αυτές είναι: η Δύναμη Διέγερσης (Strength of Excitation), η Δύναμη Αναστολής (Strength of Inhibition), και η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών (Mobility of Nervous Processes).

Η Δύναμη Διέγερσης σχετίζεται με τη διαδικασία εξομοίωσης ή καταβολισμού (dissimilation), ενώ η Δύναμη Αναστολής με την αφομοίωση (assimilation). Η διέγερση και η αναστολή χαρακτηρίζουν τη δύναμη, την κινητικότητα και την ισορροπία του Κ.Ν.Σ.

Οι ιδιότητες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος

Δύναμη Διέγερσης (Δ.Δ.)

Ο Pavlov δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της διέγερσης και την θεωρεί την πιο σημαντική ιδιότητα του Κ.Ν.Σ. Ως δύναμη διέγερσης αναφέρει την ικανότητα για μεγαλύτερη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή. Η προστατευτική αναστολή ανήκει στην κατηγορία της μη εξαρτημένης αναστολής η οποία κληρονομείται και προστατεύει το νευρικό σύστημα από τη διέγερση που υπερβαίνει την ικανότητα λειτουργίας του. Αυτή κληρονομείται και αποκαλύπτεται με τη μείωση (ή την εξάλειψη) των αντιδράσεων σε έντονη ή μακροχρόνια διέγερση, καθώς και με διαταραχές της συμπεριφοράς (συναισθηματικές κυρίως), οι οποίες οφείλονται σε υπερβολική (έντονη, μακροχρόνια ή επαναλαμβανόμενη) διέγερση. Έτσι ένα άτομο που χαρακτηρίζεται από έναν δυνατό τύπο Κ.Ν.Σ. αντιδρά ικανοποιητικά σε ερεθίσματα υψηλής έντασης και / ή μακράς διάρκειας, χωρίς να περάσει σε προστατευτική αναστολή (π.χ. τείνει να αναλαμβάνει δραστηριότητες κάτω από επικίνδυνες συνθήκες, συνεχίζει και ολοκληρώνει μια ενέργεια έστω και κάτω από συνθήκες πίεσης, αντέχει στην κούραση κ.λ.π.). Αντίθετα, ένα άτομο που χαρακτηρίζεται από έναν αδύναμο τύπο Κ.Ν.Σ. εμφανίζει προστατευτική αναστολή σε χαμηλής έντασης και / ή μικρής διάρκειας ερεθίσματα.

Δύναμη Αναστολής (Δ.Α.)

Κατά τον Pavlov (1951 – 1952) η δύναμη αναστολής αναφέρεται στην ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής. Η εξαρτημένη αναστολή, σε αντίθεση με τη μη εξαρτημένη, περιλαμβάνει όλους τους τύπους των μαθημένων και επίκτητων αναστολών όπως η απόσβεση, η καθυστέρηση και η διαφοροποίηση.

Απόσβεση (extinction) είναι η προοδευτική μείωση της ισχύος της εξαρτημένης αντίδρασης (εξαρτημένου αντανακλαστικού) ή η παύση αυτής ως αποτέλεσμα της μη ενίσχυσής της από το ανεξάρτητο ερέθισμα. Καθυστέρηση (delay) είναι η ικανότητα αναστολής της εξαρτημένης αντίδρασης μέχρι τη στιγμή που η αντίδραση απαιτείται (κοντά στην εμφάνιση του ανεξάρτητου ερεθίσματος) αν και το σήμα (εξαρτημένο ερέθισμα) εμφανίζεται πολύ νωρίτερα. Τέλος, διαφοροποίηση (differentiation) ή Διάκριση του Ερεθίσματος (stimulus discrimination) είναι η ικανότητα για ικανοποιητική αντίδραση σε δύο ή περισσότερα παρεμφερή ή όχι πανομοιότυπα ερεθίσματα εκ των οποίων το ένα ενισχύεται και το άλλο όχι.

Συνεπώς, ένα άτομο με δυνατό το μηχανισμό αναστολής μπορεί να διατηρήσει την κατάσταση της εξαρτημένης αναστολής για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να προκληθούν διαταραχές (π.χ. αποσύρεται εύκολα από συμπεριφορές που, για κοινωνικούς λόγους, δεν είναι προσδοκώμενες ή επιθυμητές, ή διακόπτει κάτι που έχει αρχίσει, όταν αυτό είναι αναγκαίο κ.λ.π.). Αντίθετα, ένα άτομο με αδύναμο ανασταλτικό μηχανισμό αδυνατεί να διατηρήσει την κατάσταση της εξαρτημένης αναστολής μακροχρόνια, με αποτέλεσμα να προκαλούνται διαταραχές στη δραστηριότητα της εξαρτημένης αντίδρασης, όπως νευρωτική συμπεριφορά.

Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών (Κ. Ν. Δ.).

Ο Pavlov (1951 – 1952) ορίζει την τελευταία αυτή ιδιότητα του Κ.Ν.Σ. ως ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος. Το βασικό της χαρακτηριστικό είναι η ικανότητα του Κ.Ν.Σ. να δίνει προτεραιότητα – σύμφωνα με τις εξωτερικές συνθήκες – σε μια παρόρμηση πριν από μια άλλη, στη διέγερση πριν την αναστολή και αντίστροφα. Ιδιαίτερα σημαντική για την Κ. Ν. Δ. δεν είναι η ισορροπία μεταξύ των Δ. Δ. και Δ. Α., αλλά η ταχύτητα με την οποία συμβαίνουν αυτές οι αλλαγές. Έτσι, ένα άτομο με υψηλή κινητικότητα αντιδρά ικανοποιητικά σε απροσδόκητες αλλαγές του περιβάλλοντος, μεταβαίνει εύκολα από τη μία δραστηριότητα στην άλλη, προσαρμόζεται εύκολα και επαρκώς σε καινούργια δεδομένα κ.λ.π.

Εκτός από αυτές τις τρεις ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. (Δ. Δ., Δ. Α. και Κ. Ν. Δ.), ο Pavlov ανέφερε και μία ακόμη (ως δευτερεύον χαρακτηριστικό του Κ.Ν.Σ.), την Ισορροπία μεταξύ των νευρικών διεργασιών της Δ. Δ. και Δ. Α. (Balance or Equilibrium of Nervous Processes). Αυτή αφορά στην ικανότητα του Κ.Ν.Σ. να αναστέλλει ορισμένες μορφές διέγερσης, όταν αυτό είναι αναγκαίο προκειμένου να

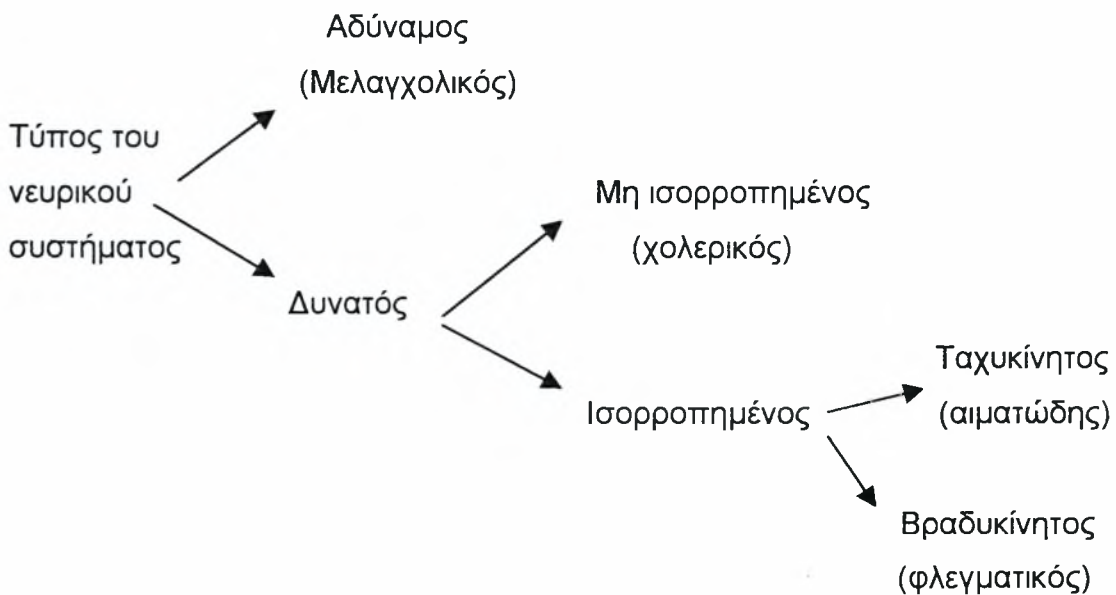
προκαλέσει άλλες αντιδράσεις σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις. Η ιδιότητα της Ισορροπίας δεν είναι αυτόνομη, αλλά επακόλουθο του τρόπου συσχέτισης της Δ. Δ. και Δ. Α. σε κάθε άτομο.

Τύποι του Νευρικού Συστήματος

Ο Ράβλον (1951 – 1952) επηρεασμένος από την αρχαία ελληνική τυπολογία για την ιδιοσυγκρασία, υποστήριξε ότι με βάση τον τρόπο διαμόρφωσης των ιδιοτήτων του Κ.Ν.Σ. υπάρχουν τέσσερις διαφορετικοί τύποι νευρικού συστήματος και θεώρησε ότι αυτοί αποτελούν τη φυσιολογική βάση της ιδιοσυγκρασίας. Οι τέσσερις τύποι που συνιστούν την ιδιοσυγκρασία στους ανθρώπους παρουσιάζονται στο σχήμα που ακολουθεί.

Σχήμα 1

Η τυπολογία του Ράβλον που βασίζεται στις ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. και οι αντίστοιχοι αρχαίοι ελληνικοί τύποι της ιδιοσυγκρασίας (Strelau, Angleitner & Newberry, 1999).

Όπως γίνεται φανερό, ο Ράβλον διέκρινε τον δυνατό (strong) και τον αδύναμο (weak) τύπο νευρικού συστήματος με κριτήριο τη δύναμη των νευρικών διεργασιών. Ο αδύναμος τύπος δεν διακρίνεται σε επιμέρους κατηγορίες εξαιτίας της αδυναμίας και των δύο διαδικασιών (της διέγερσης και της εξαρτημένης αναστολής). Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αδύναμου τύπου είναι ότι επιδεικνύει συχνά το

επονομαζόμενο παθητικό – αμυντικό αντανακλαστικό (passive – defensive reflex), δηλαδή φόβο που χαρακτηρίζει όλη τη συμπεριφορά.

Επιπλέον, ένα άτομο με αδύναμο νευρικό σύστημα δείχνει υψηλή αντιδραστικότητα (reactivity). Αυτό σημαίνει πως το ανώτατο όριο διέγερσής του βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα και στερείται «λειτουργικής αντοχής». Ως αποτέλεσμα το άτομο είναι λιγότερο ικανό σε σχέση με άλλα να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στην έντονη μακροχρόνια ή επαναλαμβανόμενη διέγερση. Αντίθετα, ένα άτομο με δυνατό νευρικό τύπο έχει χαμηλή αντιδραστικότητα και είναι, συνεπώς, ικανό να αντιδρά ικανοποιητικά στην έντονη, μακροχρόνια ή επαναλαμβανόμενη διέγερση.

Ο Pavlov διαχώρισε το δυνατό Τ.Ν.Σ. σε ισορροπημένο (balanced) και μη ισορροπημένο (unbalanced) έχοντας ως κριτήριο την ισορροπία μεταξύ των Δ.Δ. και Δ.Α. Στον μη ισορροπημένο τύπο η διέγερση υπερέχει της αναστολής. Ο ισορροπημένος τύπος με τη σειρά του περιλαμβάνει δύο επιμέρους τύπους, τον ταχυκίνητο (mobile) και τον βραδυκίνητο (slow), με κριτήριο την κινητικότητα των νευρικών διεργασιών.

Σχέση μεταξύ των ιδιοτήτων του Κ.Ν.Σ.

Σύμφωνα με τη θεωρία και τις έρευνες του Pavlov και των συνεργατών του οι τέσσερις ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. δεν είναι ορθογώνιες, ανεξάρτητες δηλαδή η μια από την άλλη. Στην τυπολογία του Pavlov παρατηρείται πως στον αδύναμο Τ.Ν.Σ. και η Δ.Δ. και η Δ.Α. είναι «αδύναμες» και αυτό σημαίνει πως τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό θα πρέπει οι δύο αυτές διεργασίες να σχετίζονται θετικά μεταξύ τους. Επιπλέον, στον ίδιο τύπο φαίνεται πως η Δ.Α. και η Κ.Ν.Δ. εμφανίζονται μόνο σε χαμηλό επίπεδο εξαιτίας της αδυναμίας του νευρικού συστήματος σε σχέση με τη διέγερση. Συνεπώς θα πρέπει να υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της Δ.Δ. και της Κ.Ν.Δ.

Εμπειρικές έρευνες στηρίζουν τις θέσεις του Pavlov για τις σχέσεις μεταξύ των ιδιοτήτων του Κ.Ν.Σ. Σε έρευνες με σκοπό την αξιολόγηση των ιδιοτήτων του Κ.Ν.Σ των ανθρώπων (Nebylitsyn, 1972α, Turovskaya, 1963) (πηγή Strelau et al. 1999) βρέθηκε ότι η δύναμη διέγερσης σχετίζεται θετικά με την κινητικότητα των νευρικών διεργασιών. Παρομοίως έρευνα των Troshikhin, Moldavskaya, & Kolchenko (1978) (πηγή Strelau et al. 1999) έδειξε ότι η Κ.Ν.Δ σχετίζεται θετικά με τη Δ.Δ.

Έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε ελληνικά δείγματα (π.χ. Καλαντζή – Αζίζι & Καραδήμας, 1996. Kalantzi – Azizi & Karademas, 1997. Καλαντζή – Αζίζι, Χριστακοπούλου & Μυλωνάς, 1996. Strelau et al., 1999) δείχνουν πως ως προς τρεις ιδιότητες, σημειώνονται υψηλές συνάφειες μεταξύ της Δ.Δ. και της Κ.Ν.Δ, καθώς και μέτριες συνάφειες μεταξύ της Δ.Δ. και της Δ.Α. και μεταξύ της Δ.Α. και της Κ.Ν.Δ. Επίσης, μεταξύ της Δ.Δ. και της Κ.Ν.Δ., αφενός, και της ηλικίας αφετέρου, δεν υφίσταται ουσιαστική συνάφεια. Παρατηρήθηκε, όμως, ελαφρά συνάφεια μεταξύ της ηλικίας και της Δ.Α. Ως προς το φύλο, η ΔΑ και η Κ.Ν.Δ. δεν παρουσιάζουν συνάφεια. Οι άντρες, όμως εμφανίζονται να δηλώνουν υψηλότερα επίπεδα Δ.Δ., σε σύγκριση με τις γυναίκες.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι η Δ.Δ. και Δ.Α. δεν τίθενται ως αντιθετικά άκρα ενός και μόνο συνεχούς, άλλα ως διαφορετικά «συνεχή» επί των οποίων κάθε άτομο μπορεί να λάβει διαφορετική θέση (Καλαντζή – Αζίζι & Καραδήμας, 1996)

ΤΟ ΑΙΣΙΟΔΟΞΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΟ «ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΣΤΥΛ»

Η αισιοδοξία ή η απαισιοδοξία των παιδιών δεν μπορεί να θεωρηθεί έμφυτη, ούτε και προερχόμενη απ' ευθείας από την πραγματικότητα. Αυτή δεν αποτελεί απλά τη θέαση ενός μισογεμάτου ή μισοάδειου ποτηριού ή επαναλαμβανόμενες θετικές σκέψεις ή ενισχυτικές φράσεις προς τον εαυτό τους. Όλα τα παραπάνω μπορεί να αποτελούν εκφάνσεις της αισιοδοξίας / απαισιοδοξίας, αλλά οι ίδιες (αισιοδοξία / απαισιοδοξία) είναι διαφορετικές θεωρίες που κατασκευάζει το άτομο για την πραγματικότητα. Βάση της αισιοδοξίας / απαισιοδοξίας αποτελεί ο χαρακτηριστικός τρόπος σκέψης του ατόμου, τον οποίο χρησιμοποιεί για να δικαιολογεί ή να εξηγεί στον εαυτό του και στους άλλους τη συμπεριφορά του και το «πως» αποδίδει τα αίτια συγκεκριμένων ευχάριστων ή δυσάρεστων γεγονότων που συμβαίνουν στη ζωή του.

Ο Seligman (Seligman, Reivich, Laycox, Gilham, 1996) ονομάζει αυτή τη διαδικασία σκέψης για την απόδοση αιτιών «ερμηνευτικό στυλ» (explanatory style). Αυτό αναπτύσσεται κατά την παιδική ηλικία και χωρίς σαφή παρέμβαση είναι ολοκλήρου ζωής. Σύμφωνα πάντα με τον Seligman, ο τρόπος ερμηνείας των γεγονότων αντανakλάται σε τρεις σημαντικές διαστάσεις: σταθερότητα, γενίκευση, προσωποποίηση.

Σταθερότητα

Το απαισιόδοξο παιδί πιστεύει πως τα αίτια των δυσάρεστων γεγονότων που συμβαίνουν στη ζωή του είναι σταθερά και πως πάντα θα επιμένουν. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει είναι πως αποτυχίες και απορρίψεις πρόκειται να επαναλαμβάνονται για πάντα και πως αυτά προέρχονται από σταθερά ελαττώματα της προσωπικότητας ή του χαρακτήρα του (π.χ. «Ο Γιάννης με μισεί και ποτέ ξανά δεν θα θέλει να γίνει φίλος μου»). Ως αποτέλεσμα αποθαρρύνεται εύκολα, καταρρέει μετά τις αναποδιές, γίνεται παθητικός και δεν επανακάμπτει.

Αντίθετα, το αισιόδοξο παιδί καταφέρνει να επανέλθει από τις αναποδιές και τις προκλήσεις, καθώς πιστεύει πως τα αίτια αυτών είναι προσωρινά και ασταθή και πως αυτά προέρχονται από διαθέσεις παροδικές και καταστάσεις προσωρινές, που επιδέχονται αλλαγή με κάποια προσπάθεια. (π.χ. «Ο Γιάννης είναι θυμωμένος σήμερα και δεν θα παίξει μαζί μου»).

Από την άλλη, οι εξηγήσεις που δίνονται από ένα απαισιόδοξο και ένα αισιόδοξο παιδί είναι διαφορετικές και όσον αφορά στα ευχάριστα γεγονότα. Το

απαισιόδοξο παιδί θεωρεί πως τα αίτια είναι προσωρινά και εφήμερα. Οι ερμηνείες του για τα γεγονότα αυτά είναι αόριστες και περιορίζονται χρονικά («μερικές φορές», «σήμερα»). Έτσι δεν εκμεταλλεύεται την επιτυχία, παραιτείται ακόμη και όταν πετυχαίνει πιστεύοντας πως η επιτυχία του οφείλεται σε απροσδόκητη τύχη (π.χ. «Ο μπαμπάς μου αυτή τη φορά είχε διάθεση να περάσει χρόνο μαζί μου»).

Αντίθετα, το αισιόδοξο παιδί εξηγεί τα ευχάριστα γεγονότα στον εαυτό του με όρους μόνιμων αιτιών. Καταδεικνύει περιοχές της προσωπικότητάς του που πάντα θα έχει. Ως αποτέλεσμα τα πηγαίνει καλά, προσπαθεί ακόμη πιο πολύ την επόμενη φορά και ενεργοποιείται από την επιτυχία (π.χ. «Στον μπαμπά μου αρέσει να περνάει χρόνο μαζί μου»).

Γενίκευση

Το απαισιόδοξο παιδί θεωρεί πως τα αίτια των δυσάρεστων γεγονότων είναι γενικά και διάχυτα, μεταφέροντας με αυτόν τον τρόπο τις συνέπειες σε πολλές και διαφορετικές καταστάσεις της ζωής του. Ένα μοναδικό δυσάρεστο γεγονός είναι αρκετό για να το οδηγήσει στη γενίκευση και την σφαιρική ερμηνεία της αποτυχίας του. Συνέπεια των παραπάνω αποτελεί η παραίτηση από όλους τους τομείς και τις δραστηριότητες της ζωής του με αφορμή την αποτυχία σε μία μόνο περιοχή (π.χ. «Είμαι κακός σε όλα τα αθλήματα»).

Αντίθετα, το αισιόδοξο παιδί ερμηνεύει από μια συγκεκριμένη άποψη τα δυσάρεστα γεγονότα που του συμβαίνουν. Περιορίζει, βέβαια, την ανημποριά του σε μια περιοχή δραστηριότητας, αλλά δεν γενικεύει και έτσι μπορεί να προχωρήσει ακλόνητο στους υπόλοιπους τομείς της ζωής του (π.χ. «Είμαι κακός στο ποδόσφαιρο»).

Όσον αφορά στα ευχάριστα γεγονότα ισχύουν τα αντίστροφα. Το απαισιόδοξο παιδί, δηλαδή, θεωρεί πως συγκεκριμένοι παράγοντες αιτιολογούν τις επιτυχίες με αποτέλεσμα αυτές να μην γενικεύονται και να εξανεμίζονται (π.χ. «Είμαι καλός στα μαθηματικά»). Από την άλλη, το αισιόδοξο παιδί γενικεύει σε εύρος δραστηριοτήτων κάποια επιτυχία του και ερμηνεύει τα αίτια σφαιρικά επαυξάνοντας οποιαδήποτε δραστηριότητά του (π.χ. «Είμαι έξυπνος»).

Προσωποποίηση

Το απαισιόδοξο παιδί αποφασίζει πως για τα δυσάρεστα γεγονότα ευθύνεται το ίδιο και κατηγορεί τον εαυτό του. Αποδίδει, δηλαδή, τα αίτια σε εσωτερικούς παράγοντες. Ως συνέπεια νιώθει ντροπή και ενοχή, ακόμη κι όταν το ίδιο δεν

ευθύνεται, και η αυτοεκτίμησή του είναι χαμηλή (π.χ. «Εγώ δεν δουλεύω καλά με τα παιδιά της ομάδας»).

Αντίθετα, το αισιόδοξο παιδί μπορεί να κατηγορεί άλλους ανθρώπους ή καταστάσεις για δυσάρεστα γεγονότα που μπορεί να του συμβούν, μεταφέροντας τις ευθύνες σε εξωτερικούς παράγοντες. Με αυτόν τον τρόπο νιώθει καλύτερα για τον εαυτό του, νιώθει λιγότερη ενοχή και ντροπή, αρέσει περισσότερο στον εαυτό του με αποτέλεσμα η αυτοεκτίμησή του να είναι υψηλή (π.χ. «Τα παιδιά της ομάδας δεν δουλεύουν καλά μαζί μου»).

Για τα ευχάριστα γεγονότα ισχύει το αντίστροφο για το αισιόδοξο και απαισιόδοξο παιδί. Το πρώτο καυχιέται για την επιτυχία του, αποδίδει τα αίτια στις δικές του ικανότητες και δεξιότητες και τονώνεται η αυτοεκτίμησή του (π.χ. «Εγώ έπαιξα το παιχνίδι καλά και νίκησα»). Το δεύτερο θεωρεί πως η επιτυχία του προέρχεται από τύχη ή καταστάσεις και αντιστέκεται στο να καυχιέται (π.χ. «Τα υπόλοιπα παιδιά δεν έπαιξαν καλά το παιχνίδι και νίκησα εγώ»).

Κατά τον Seligman (Seligman et al., 1996) το να είναι ένα παιδί αισιόδοξο δεν σημαίνει πως όταν κάνει κάτι λάθος βγαίνει με ευκολία από τη δύσκολη θέση κατηγορώντας συνεχώς τους άλλους. Απεναντίας, βλέπει τον εαυτό του με ακρίβεια, έτσι ώστε όταν το λάθος είναι δικό του να παίρνει την ευθύνη και να προσπαθεί να βελτιώσει τη συμπεριφορά του, ενώ όταν το λάθος δεν είναι δικό του να αισθάνεται πως έχει το ίδιο κάποια αξία και όχι να νιώθει ενοχές.

Ο Seligman (Seligman et al., 1996) υποστηρίζει πως υπάρχουν δύο τρόποι για να κατηγορήσει κάποιος τον εαυτό του, όταν αντιληφθεί ότι έσφαλε, η γενική κατηγορία του εαυτού (general self – blame) και η συμπεριφορική κατηγορία του εαυτού (behavioral self – blame). Η γενική κατηγορία του εαυτού, καθώς είναι εσωτερική, σταθερή και σφαιρική, όχι μόνο καταστρέφει την αυτοεκτίμηση (γιατί είναι εσωτερική), αλλά παράγει (γιατί είναι σταθερή και μόνιμη) μακρόχρονη παθητικότητα και απόγνωση (π.χ. «Τιμωρήθηκα γιατί είμαι κακό παιδί»).

Η κατηγορία του εαυτού που είναι εσωτερική, προσωρινή και συγκεκριμένη είναι η συμπεριφορική. Το παιδί δεν πιστεύει πως το πρόβλημα είναι ένα ανατρέψιμο ελάττωμα στο χαρακτήρα του, αλλά μια συγκεκριμένη πράξη του (π.χ. «Τιμωρήθηκα γιατί χτύπησα τη Μαρία»). Αντίθετα με τη γενική κατηγορία, η συμπεριφορική, καθώς τονίζει ένα αίτιο που επιδέχεται αλλαγή, δίνει κίνητρο στο παιδί να προσπαθήσει σκληρά για να αλλάξει τη συμπεριφορά του, έτσι ώστε να μπορεί να προλάβει το πρόβλημα ή να ανακάμψει από την αναποδιά. Ενώ, λοιπόν, η αυτοεκτίμηση του

παιδιού μπορεί να υποφέρει, ακριβώς όπως υποφέρει όταν το παιδί κατηγορεί τον χαρακτήρα του, δεν είναι ανήμπορο να αλλάξει το στοιχείο της συμπεριφοράς του που χρειάζεται αλλαγή.

Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗΣ

Υπάρχει άραγε κάποια σχέση ανάμεσα στο απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ» και την κατάθλιψη και, αν υπάρχει, είναι η απαισιόδοξία που προκαλεί την κατάθλιψη ή το αντίστροφο; Επιπλέον η απαισιόδοξη σκέψη συνεισφέρει ή απλά σηματοδοτεί (αποτελεί δείκτη) κατάθλιψη;

Ο Seligman (1990, 1996) υποστηρίζει πως η απαισιόδοξη σκέψη σε ένα παιδί μπορεί να γίνει αυτό - ολοκληρωτική φόρμα για να κοιτάζει τις ατυχίες σε ολόκληρη τη ζωή του και πως το τοποθετεί σε υψηλότερο κίνδυνο για μεγαλύτερα προβλήματα κατάθλιψης από ότι η αισιόδοξη σκέψη (Burns & Seligman, 1989).

Σε διαχρονική έρευνα των Hoeksema, Girgus και Seligman (1992) μελετήθηκε η παιδική κατάθλιψη και οι παράγοντες που θέτουν τα παιδιά σε κίνδυνο να εμφανίσουν κατάθλιψη στην ενήλικη ζωή. Σε αυτήν συμμετείχαν πάνω από 500 παιδιά που φοιτούσαν στην τρίτη τάξη. Από τη στιγμή που ξεκίνησε η έρευνα και μετά κάθε 6 μήνες για τα επόμενα 5 χρόνια γινόταν μέτρηση, μεταξύ άλλων, του επιπέδου αισιόδοξίας του κάθε παιδιού (με το ερωτηματολόγιο Children's Attributional Style Questionnaire), των κύριων γεγονότων που συνέβησαν στη ζωή του, της δημοτικότητάς του, των βαθμών του και της τάσης του να εμφανίσει «μαθημένη ανικανότητα» σε ακαδημαϊκές και κοινωνικές καταστάσεις.

Με αυτόν τον τρόπο έγινε δυνατόν να εντοπιστούν παράγοντες που σχετίζονται με την κατάθλιψη. Σύμφωνα, λοιπόν, με την παραπάνω έρευνα δύο είναι τα πιθανά αίτια που ξεχώρισαν: τα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής του παιδιού (τσακωμός γονιών, θάνατος ενός κατοικίδιου ζώου, μια αρρώστια) και η απαισιόδοξία. Τα απαισιόδοξα παιδιά, καθώς πιστεύουν πως τα δυσάρεστα γεγονότα είναι σταθερά, σφαιρικά και προσωπικά, ενώ, αντίθετα, τα ευχάριστα γεγονότα είναι ασταθή, συγκεκριμένα και προκαλούμενα από εξωτερικούς παράγοντες βρίσκονται σε αυξανόμενο κίνδυνο να γίνουν καταθλιπτικά (Peterson & Seligman, 1984).

Συνεπώς το ερμηνευτικό στυλ αποτελεί έναν σταθερό παράγοντα που συνδέεται με την απόγνωση και το μοντέλο κατάθλιψης της «μαθημένης ανικανότητας» (Learned Helplessness) (Sweeney, Anderson & Baileys, 1986. Robins, 1988. Tenen & Herzberger, 1986). Σύμφωνα με τις έρευνες άνθρωποι με απαισιόδοξο ερμηνευτικό στυλ είναι πιο πιθανό να υποκύψουν στην μαθημένη «μη αναζήτηση βοήθειας» και συνεπώς βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο για κατάθλιψη. Από την άλλη, άνθρωποι με αισιόδοξο ερμηνευτικό στυλ αντιστέκονται στην «μη αναζήτηση βοήθειας» και δεν παραιτούνται όταν έρχονται αντιμέτωποι με μη επιλύσιμα και αναπόφευκτα προβλήματα.

Η θεωρία της Μαθημένης Ανικανότητας (Learned Helplessness Theory) που προτάθηκε από τον Seligman (1975), βασίστηκε σε αποτελέσματα εργασιών με ζώα (Overmier & Seligman, 1967. Seligman, 1972, 1973. Seligman & Maier, 1967). Σύμφωνα με την θεωρία αυτήν το άτομο μαθαίνει την απόγνωση και την παθητικότητα μέσα από δυσάρεστες και τραυματικές εμπειρίες, από όπου δεν είναι δυνατή η απόδραση. Στις συνθήκες αυτές το άτομο προσπαθεί ανεπιτυχώς να αντιδράσει με αποτέλεσμα να βεβαιώνεται πως είναι αβοήθητο και ανίκανο να δράσει και να ελέγξει τη ζωή του. Ως συνέπεια αναπτύσσεται μια γενικευμένη παθητικότητα και έλλειψη προσπάθειας διαφυγής από παρόμοιες αρνητικές καταστάσεις και ελέγχου της κατάστασης στο μέλλον, ακόμη και όταν αυτή είναι εφικτή (Maier & Seligman, 1976. Peterson, Maier & Seligman, 1993). Η κατάσταση αυτή μοιάζει με την κατάθλιψη σε ότι αφορά τα συμπτώματα και την αιτιολογία. Η συγκεκριμένη θεωρία αναδιατυπώθηκε ως «Απόδοση Αιτιών και Μαθημένη Ανικανότητα» (Attribution and Learned Helplessness) (Abramson, Seligman & Teasdale, 1978) στην προσπάθεια ερμηνείας και εξήγησης της καταθλιπτικής συμπεριφοράς.

Μια συναφή με τη θεωρία της «Απόδοσης Αιτιών» είναι και αυτή του «Κέντρου Ελέγχου» («Locus of Control»). (Rotter, 1966. Rotter, Chance & Phares, 1972).

Ο Rotter υποστήριξε πως το άτομο είτε πιστεύει ότι οι ενισχύσεις που δέχεται εξαρτώνται από τις δικές τους, προσωπικές, συμπεριφορές, ικανότητες και δεξιότητες, αντιλαμβάνεται δηλαδή μια αιτιολογική σχέση ανάμεσα στις πράξεις του και τα αποτελέσματά τους («εσωτερικός έλεγχος»), είτε πιστεύει πως οι ενισχύσεις δεν έχουν σχέση με τους ίδιους, αλλά μάλλον με την τύχη, το πεπρωμένο ή με τον έλεγχο που ασκούν άτομα με δύναμη («εξωτερικός έλεγχος»).

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη θεωρία του «Κέντρου Ελέγχου» άτομα που υποφέρουν από κατάθλιψη παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα εξωτερικού ελέγχου (ως

συνέπεια εμπειριών ζωής) και χαμηλά επίπεδα εσωτερικού ελέγχου. Ως αποτέλεσμα τα άτομα αυτά έχουν την τάση να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους χωρίς προσωπικό έλεγχο και αδύναμο να επιλύσει μια προβληματική κατάσταση σε αναλογία με τα άτομα με απαισιόδοξο ερμηνευτικό στυλ. Αντίθετα, τα άτομα με εσωτερικό έλεγχο έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, προσαρμόζονται γρήγορα σε νέες καταστάσεις και ξεπερνούν ευκολότερα δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Βέβαια, και σε αυτήν την θεωρία δεν είναι σίγουρο αν ο εξωτερικός έλεγχος είναι που προκαλεί την κατάθλιψη ή το αντίστροφο.

Ο Gilbert (2000) θεωρεί πως εμείς είμαστε οι σκέψεις μας και πως το περιεχόμενο των σκέψεών μας ασκεί μεγάλη επίδραση στα συναισθήματά μας. Ορισμένα, μάλιστα, είδη σκέψης που κάνουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους ασκούν μεγάλη επίδραση στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο και αντιδρούν στις προσκλήσεις αυτού.

Ο Beck (1971) υποστήριξε πως τα συναισθήματα είναι στενά συνδεδεμένα με τις σκέψεις και τις ιδέες του ατόμου και το πώς αυτό δομεί και οργανώνει τις εμπειρίες του. Θεώρησε την καταστροφική σκέψη κάτι περισσότερο από ένα απλά επιφανειακό σύμπτωμα της κατάθλιψης, λέγοντας ότι είναι η ριζική αιτία όλων των άλλων συμπτωμάτων της. Η κατάθλιψη θεωρείται συνέπεια των αρνητικών λανθασμένων και παράλογων ερμηνειών της πραγματικότητας και των αντικειμενικών εμπειριών και γεγονότων (Beck, 1963, 1967, 1976. Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979). Τα καταθλιπτικά άτομα έχουν τη συνήθεια να βλέπουν αρνητικά τον εαυτό τους, την τρέχουσα κατάσταση και το μέλλον (γνωστική τριάδα) (Beck et al., 1979. Beck & Greenberg, 1984. Rush & Gilles, 1982). Επιπλέον, οι καταθλιπτικές εκδηλώσεις θεωρούνται ότι αποτελούν κατά κύριο λόγο συνέπειες λανθασμένων και ακατάλληλων γνωστικών σχημάτων. Πρόκειται για μη λειτουργικά και ανεπαρκή γνωστικά σχήματα, συμπεράσματα που κατέληξε το άτομο με βάση λανθασμένες πληροφορίες, ατελή επαλήθευση, αρνητικές εμπειρίες και βιώματα της πρώτης παιδικής εμπειρίας. Ως αποτέλεσμα οι πληροφορίες επιλέγονται, κωδικοποιούνται, οργανώνονται και αξιολογούνται με αρνητικό και απαισιόδοξο τρόπο (Beck, 1967. Wright & Beck, 1983). Τέλος, η κατάθλιψη σχετίζεται με τις αυτόματες σκέψεις του ατόμου ή γνωστικές παραποιήσεις ή λάθη λογικής (Beck, Brown, Steer, Eidelson, & Riskind, 1987. Clark, 1986). Οι καταθλιπτικοί ερμηνεύουν συστηματικά τις καταστάσεις με αρνητικό τρόπο, ακόμη και αν πιο πιθανές και εύκολες ερμηνείες είναι, επίσης, διαθέσιμες.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΜΦΥΤΩΝ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΚΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.

Η συμπεριφορά του ανθρώπου αποτελεί το διαρκώς μεταβαλλόμενο τελικό προϊόν μυριάδων γενετικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων, οι περισσότερες από τις οποίες δεν προσφέρονται καθόλου για άμεση παρατήρηση και ανάλυση. Επανειλημμένα στις ψυχολογικές έρευνες έχει γίνει προσπάθεια και έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει υψηλή συνάφεια ανάμεσα σε ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και σε ορισμένα είδη ψυχολογικών προβλημάτων. Άλλες έρευνες διερευνούν και μελετούν το ρόλο που διαδραματίζει η ιδιοσυγκρασία στην εμφάνιση και εξέλιξη διαταραχών και προβλημάτων, όπως π.χ. καταθλιπτικά συμπτώματα. Κάποια χαρακτηριστικά, λοιπόν, προδιαθέτουν το παιδί να εμφανίσει ένα ορισμένο είδος ψυχολογικών προβλημάτων και όχι κάποιο άλλο.

Μεγάλη φαίνεται πως είναι η επίδραση που ασκούν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς οι ατομικές διαφορές στην ιδιοσυγκρασία, οι εγγενείς ιδιότητες με τις οποίες έχει προικοδοτηθεί το άτομο. Οι Chess, Thomas και Birch (1968) έδειξαν πόσο αποφασιστικές είναι αυτές οι εγγενείς πλευρές της προσωπικότητας – οι ιδιαίτερες ιδιότητες της ιδιοσυγκρασίας – στην ανάπτυξη του παιδιού.

Σε έρευνά τους διαπίστωσαν πως υπάρχουν μερικά παιδιά τα οποία πολύ νωρίς στη ζωή τους (πριν από την ηλικία των δύο ετών) έδειχναν σαφώς ότι είναι «δύσκολα» παιδιά. (Bates, 1980. Thomas & Chess, 1997). Τα παιδιά αυτά έμοιαζαν στα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας τους με ένα μεγάλο αριθμό παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία παρουσίαζαν αρκετά σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Περίπου το 70% των παιδιών που με βάση το ταπεραμέντο τους χαρακτηρίζονται στα πρώτα χρόνια της ζωής τους ως «δύσκολα» παιδιά παρουσίαζαν αργότερα σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Μερικά από τα τυπικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δύσκολων παιδιών είναι τα εξής: κυριαρχία υπερβολικά έντονων αντιδράσεων, τάση για απόσυρση, όταν βρεθούν μπροστά σε νέα στοιχεία-καταστάσεις στο περιβάλλον τους και νέες απαιτήσεις, αρνητική ψυχική διάθεση, βραδεία προσαρμοστικότητα στις αλλαγές.

Βέβαια, αν και το πιθανότερο είναι ότι τα δύσκολα παιδιά, που είναι τόσο ευαίσθητα σχεδόν από την αρχή, θα εκδηλώσουν υπερβολική συστολή και θα παρουσιάσουν διάφορα ψυχολογικά προβλήματα, εντούτοις αυτό δεν ισχύει για όλες

τις περιπτώσεις (Chess & Thomas, 1991). Σύμφωνα με τους ερευνητές (Chess, Thomas & Birch, 1968) ένα ασυνήθιστα ισχυρό-θετικό περιβάλλον μπορεί να κάνει το παιδί να ξεπεράσει τις τυχόν εγγενείς αδυναμίες του. Είναι αυτές οι λεπτές, οι αθέατες αλληλεπιδράσεις μεταξύ κληρονομικότητας και περιβάλλοντος που διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού.

Μια άλλη ομάδα που ξεχώριζε στην έρευνα των τριών ερευνητών ήταν τα λεγόμενα «εύκολα» παιδιά. Τα παιδιά αυτά είναι, ως προς τα ιδιοσυγκρασιακά τους χαρακτηριστικά, ο αντίποδας των δύσκολων παιδιών. Πρόκειται για άτομα με θετική ψυχική διάθεση, ήπια ένταση στις συναισθηματικές τους αντιδράσεις, γρήγορη προσαρμογή στις νέες καταστάσεις, θετική στάση απέναντι στις αλλαγές του περιβάλλοντος τους. Στα περισσότερα από τα εύκολα παιδιά η έρευνα έδειξε ότι δεν αναπτύχθηκαν ψυχολογικά προβλήματα. Βέβαια, κανένα είδος χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας δεν μας εγγυάται ότι το παιδί δεν θα παρουσιάσει τέτοιου είδους προβλήματα. Ακόμη και τα εύκολα παιδιά, που «θάλλουν», ακόμη και κάτω από τις πιο διαφορετικές περιβαλλοντικές συνθήκες και απαιτήσεις, μπορεί, κάτω από ειδικές περιστάσεις, να γίνουν ευπαθή και τρωτά στις αρνητικές επιδράσεις.

Ο Eysenck (1967) παρουσίασε μια βιολογική θεωρία της προσωπικότητας με την πρόταση του ότι οι ατομικές αποκλίσεις στη διάσταση της εσωστρέφειας - εξωστρέφειας αντανakλούν διαφορές στη νευροφυσιολογική λειτουργία. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι οι κύριοι συνδυασμοί ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (εξωστρέφεια, εσωστρέφεια, νευρωτισμός) προδιαθέτουν το παιδί να αναπτύξει ένα συγκεκριμένο είδος ψυχολογικών προβλημάτων, και όχι κάποιων άλλων.

Ο Eysenck (1967) περιγράφει τον εξωστρεφή τύπο σαν άτομο κοινωνικό, αυθόρμητο, χαρωπό, προσαρμόσιμο, αισιόδοξο. Τον εσωστρεφή τύπο τον περιγράφει σαν ένα πολύ διαφορετικό άτομο. Είναι ντροπαλός, ήσυχος, κλείνεται στον εαυτό του, προγραμματίζει τις δραστηριότητες του, αποφεύγει τις έντονες συζητήσεις, αυτοκυριαρχείται και είναι περισσότερο αξιόπιστος και απαισιόδοξος από τον εξωστρεφή.

Βέβαια, αυτές οι περιγραφές αποτελούν ασφαλώς τα προφίλ «αμιγών» τύπων και δεν ταιριάζουν υποχρεωτικά στους ανθρώπους που είναι εξωστρεφείς ή εσωστρεφείς σε μερικές μόνο εκδηλώσεις τους (μικτοί τύποι). Εξάλλου, κάθε διάσταση της προσωπικότητας είναι ένα συνεχές που εκτείνεται μεταξύ δύο άκρων.

Έτσι, λοιπόν, στο ένα άκρο έχουμε τον αμιγή εξωστρεφή τύπο και στο άλλο τον αμιγή εσωστρεφή τύπο, ενώ ενδιάμεσως έχουμε τους μικτούς τύπους.

Ο Eysenck (1967) υπέθεσε ότι οι εσωστρεφείς χαρακτηρίζονται από υψηλότερα επίπεδα δραστηριότητας του Κ.Ν.Σ. και παρουσιάζουν μεγαλύτερη εγκεφαλική διέγερση σε σχέση με τους εξωστρεφείς. Επίσης, θεώρησε ότι υπάρχει αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ένταση του ερεθίσματος και στη διεγερσιμότητα του εγκεφάλου. Οι εσωστρεφείς, σύμφωνα με τον Eysenck, εκδηλώνουν ευαισθησία στη διέγερση σε χαμηλότερης έντασης ερεθίσματα σε σχέση με τους εξωστρεφείς, δηλαδή τα εσωστρεφή άτομα έχουν χαμηλότερο ουδό ευαισθησίας για προστατευτική αναστολή (threshold of transmarginal inhibition). Αντίθετα οι εξωστρεφείς δείχνουν χαμηλή αντιδραστικότητα, υψηλό ουδό προστατευτικής αναστολής και είναι ικανά να αντιδρούν ικανοποιητικά στην έντονη, μακροχρόνια ή επαναλαμβανόμενη διέγερση. Ως συνέπεια οι εσωστρεφείς τύποι φαίνεται να διαμορφώνουν ταχύτερα, απ' ό,τι οι εξωστρεφείς τύποι, εξαρτημένες αντιδράσεις, οι αντιδράσεις τους αυτές να έχουν μεγαλύτερη σταθερότητα και διάρκεια και να είναι περισσότερο ευαίσθητα στις επιδράσεις του περιβάλλοντος (μεγαλύτερη πιθανότητα να αποκτήσουν μορφές δυσπροσαρμοστης συμπεριφοράς).

Ουσιαστικά ο Eysenck «δανείζεται» την έννοια της αναστολής από τον Pavlov και υποστηρίζει ότι στα άτομα που δείχνουν ήπιες τάσεις αντιδραστικής αναστολής (reactive inhibition) υπερτερεί η εσωστρέφεια. Εάν, λοιπόν, εμφανίσουν προβληματική συμπεριφορά γίνονται νευρωτικοί (φοβικοί – μελαγχολικοί). Στα άτομα, όμως, που δείχνουν έντονες τάσεις αντιδραστικής αναστολής υπερτερεί η εξωστρέφεια και εάν παρουσιάσουν προβληματική συμπεριφορά, εμφανίζουν συχνά υστερικές – ψυχοπαθητικές αντιδράσεις. Φανερό είναι η αναλογία μεταξύ του Pavlov και Eysenck. Ο εσωστρεφής (Eysenck) είναι αυτός που έχει αδύναμο Κ.Ν.Σ. (Pavlov) και ο εξωστρεφής είναι αυτός που έχει δυνατό Κ.Ν.Σ.

Σύμφωνα με τους Strelau et al. (1999) παρατηρούνται οι υψηλότερες συνάψεις μεταξύ των ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών και των παραγόντων «εξωστρέφεια» και «νευρωτισμός». Οι συνάψεις αυτές υποδηλώνουν την αντίληψη ότι ορισμένοι παράγοντες της προσωπικότητας (εξωστρέφεια, νευρωτισμός, ψυχωτισμός) μπορούν να θεωρηθούν ιδιοσυγκρασιακοί (Digman, 1990. Angleitner, 1990), χωρίς όμως οι δύο αυτές έννοιες (ιδιοσυγκρασία και προσωπικότητα) να θεωρηθούν ταυτόσημες.

Όλοι μας και πολύ περισσότερο τα παιδιά, καθώς είναι ακόμη ανώριμα και άπειρα, όταν βρεθούμε μπροστά σε νέες καταστάσεις, σε απαιτητικές ή / και απειλητικές προκλήσεις της ζωής αναπόφευκτα νιώθουμε κάποια εσωτερική ανασφάλεια. Ένας ορισμένος – μικρός δηλαδή – βαθμός ανασφάλειας είναι φυσιολογικό φαινόμενο. Εξάλλου, τα περισσότερα παιδιά μπροστά σε τέτοιες καταστάσεις, γρήγορα ξεπερνούν τα προβλήματα και προσαρμόζονται. Αντίθετα, σε ορισμένα παιδιά η αβεβαιότητα, οι φόβοι και η έλλειψη αυτοπεποίθησης είναι έντονα, επίμονα και παρατεταμένα. Τα παιδιά αυτά, που το νευρικό τους σύστημα είναι υπερβολικά ευαίσθητο, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να παρουσιάσουν νευρωσικές διαταραχές, απ' ότι έχουν εκείνα τα παιδιά που το νευρικό τους σύστημα παρουσιάζει μία σταθερότητα. Ασφαλώς, η βίωση έντονων συναισθηματικών καταστάσεων μπορεί να είναι αποδιοργανωτική, αυτή καθ' αυτή. Αλλά, η υπερβολική συναισθηματικότητα και ευαισθησία ορισμένων παιδιών διευκολύνει την εκμάθηση δυσπροσάρμοστων μορφών συμπεριφοράς.

❖ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η σύντομη παρουσίαση των θεωριών και ερευνών στην περιοχή μελέτης της ιδιοσυγκρασίας καθιστά φανερό το ενδιαφέρον των ερευνητών για τον εννοιολογικό της καθορισμό και τον προσδιορισμό του ρόλου της. Στα πλαίσια αυτού του ενδιαφέροντος σχεδιάστηκε και εκπονήθηκε η παρούσα ερευνητική προσπάθεια, η οποία, θα πρέπει να τονιστεί, κινείται στα πλαίσια της πιλοτικής διερεύνησης του συγκεκριμένου πεδίου.

Το ερώτημα, λοιπόν, που μας απασχολεί είναι το εάν η ιδιοσυγκρασία ενός παιδιού επηρεάζει τον τρόπο που αυτό σκέφτεται, τον τρόπο με τον οποίο αυτό ερμηνεύει τα ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα της ζωής του και τον τρόπο που αποδίδει τα αίτια των γεγονότων αυτών. Προεκτείνοντας, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως είναι πιθανόν τα έμφυτα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του παιδιού να επηρεάσουν τη σκέψη και τη συμπεριφορά του, σε τέτοιο βαθμό που να αποτελέσουν παράγοντα ψυχολογικών προβλημάτων στη ζωή του;

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να προβεί σε μια πρώτη ανίχνευση του ρόλου των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών, των ιδιοτήτων, δηλαδή, του Κ.Ν.Σ., όπως αυτές διατυπώθηκαν από τον Ραβλον, στον τρόπο διαμόρφωσης της σκέψης τους και ερμηνείας τους (επίπεδο αισιοδοξίας – απαισιοδοξίας) τόσο για τα δυσάρεστα όσο και για τα ευχάριστα γεγονότα της ζωής τους.

Ειδικότερα, η έρευνα στοχεύει στη μελέτη της σχέσης μεταξύ των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας κατά τον Ραβλον και του «ερμηνευτικού στυλ» σκέψης των παιδιών κατά τον Seligman. Πώς, λοιπόν, η διαφορετική σύσταση στην ιδιοσυγκρασία, που συνεπάγεται διαφορετικό τύπο Κ.Ν.Σ., μπορεί να αποτελεί διαφοροποιητικό παράγοντα στον τρόπο σκέψης και ερμηνείας του κόσμου των παιδιών;

Υποθέσεις

Βάσει των προαναφερθέντων θεωρούμε πιθανό πως άτομα με χαρακτηριστικά δυνατού τύπου Κ.Ν.Σ. θα έχουν ένα πιο αισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ», απ' ό,τι άτομα με χαρακτηριστικά αδύναμου τύπου Κ.Ν.Σ., που προβλέπεται πως θα έχουν πιο απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ».

Οι επιμέρους υποθέσεις της έρευνας διαμορφώθηκαν με βάση τα έως τώρα ερευνητικά δεδομένα, που αφορούν στη σχέση ανάμεσα στον τύπο ιδιοσυγκρασίας του ατόμου (ποσοστό ευαισθησίας του Νευρικού Συστήματος και πιθανότητα ανάπτυξης ψυχολογικής διαταραχής).

Συγκεκριμένα, αναμένεται η Δύναμη Διέγερσης (Δ.Δ.) να σχετίζεται θετικά με τον δείκτη Ευχάριστα Γεγονότα (Ε.Γ.) και αρνητικά με τον δείκτη Δυσάρεστα Γεγονότα (Δ.Γ.) (υπόθεση 1). Συνεπώς παιδιά που χαρακτηρίζονται από υψηλή Δ.Δ. και αυτό συνεπάγεται ικανότητα για μεγαλύτερη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή, αναμένεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με έναν αισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. προσωρινά, ασταθή, προερχόμενα από προσωρινές διαθέσεις και συγκεκριμένους εξωτερικούς παράγοντες τα Ε.Γ. αποτέλεσμα των δικών τους ικανοτήτων και δεξιοτήτων (εσωτερικοί παράγοντες), να τα γενικεύουν σε εύρος δραστηριοτήτων και να θεωρούν πως αυτά είναι μόνιμα.

Αντίθετα παιδιά με χαμηλή Δ.Δ., που σημαίνει εμφάνιση προστατευτικής αναστολής σε χαμηλής έντασης ή / και μακράς διάρκειας ερεθίσματα αναμένεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με ένα απαισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. σταθερά, αποτέλεσμα δικών τους μόνιμων χαρακτηριστικών (εσωτερικοί παράγοντες) και να τα γενικεύουν σε όλες τους τις δραστηριότητες, ενώ τα Ε.Γ. προσωρινά, ασταθή και προερχόμενα από συγκεκριμένες καταστάσεις (εξωτερικοί παράγοντες)

Επιπλέον, αναμένεται η Δύναμη Αναστολής (Δ.Α.) να σχετίζεται θετικά με τον δείκτη Ευχάριστα Γεγονότα (Ε.Γ.) και αρνητικά με τον δείκτη Δυσάρεστα Γεγονότα (Δ.Γ.) (υπόθεση 2). Συνεπώς παιδιά που χαρακτηρίζονται από υψηλή Δ.Α. και αυτό συνεπάγεται ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής (απόσβεση, καθυστέρηση, διαφοροποίηση) για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να προκληθούν διαταραχές, προβλέπεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με έναν αισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. προσωρινά, ασταθή, προερχόμενα από προσωρινές διαθέσεις και συγκεκριμένους εξωτερικούς παράγοντες, ενώ τα Ε.Γ. αποτέλεσμα των δικών τους ικανοτήτων και δεξιοτήτων (εσωτερικοί παράγοντες), να τα γενικεύουν σε εύρος δραστηριοτήτων και να θεωρούν πως αυτά είναι μόνιμα.

Αντίθετα παιδιά με χαμηλή Δ.Α., που σημαίνει αδυναμία διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής μακρόχρονα, με αποτέλεσμα πρόκληση

(εσωτερικοί παράγοντες), να τα γενικεύουν σε εύρος δραστηριοτήτων και να θεωρούν πως αυτά είναι μόνιμα.

Αντίθετα παιδιά με χαμηλή Δ.Α., που σημαίνει αδυναμία διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής μακρόχρονα, με αποτέλεσμα πρόκληση διαταραχής στη δραστηριότητα της εξαρτημένης αντίδρασης αναμένεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με ένα απαισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. σταθερά, αποτέλεσμα δικών τους μόνιμων χαρακτηριστικών (εσωτερικοί παράγοντες) και να τα γενικεύουν σε όλες τους τις δραστηριότητες, ενώ τα Ε.Γ. προσωρινά, ασταθή και προερχόμενα από συγκεκριμένες καταστάσεις (εξωτερικοί παράγοντες).

Επίσης, εκφράζεται η υπόθεση πως η Κινητικότητα των Νευρικών Διαδικασιών (Κ.Ν.Δ.) θα σχετίζεται θετικά με τον δείκτη Ευχάριστα Γεγονότα (Ε.Γ.) και αρνητικά με τον δείκτη Δυσάρεστα Γεγονότα (Δ.Γ.) (υπόθεση 3). Συνεπώς παιδιά που χαρακτηρίζονται από υψηλή (Κ.Ν.Δ.) και αυτό συνεπάγεται ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος, εύκολη μετάβαση από μία δραστηριότητα σε άλλη, εύκολη προσαρμογή, αναμένεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με έναν αισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. προσωρινά, ασταθή, προερχόμενα από προσωρινές διαθέσεις και συγκεκριμένους εξωτερικούς παράγοντες, ενώ τα Ε.Γ. αποτέλεσμα των δικών τους ικανοτήτων και δεξιοτήτων (εσωτερικοί παράγοντες), να τα γενικεύουν σε εύρος δραστηριοτήτων και να θεωρούν πως αυτά είναι μόνιμα.

Αντίθετα παιδιά με χαμηλή (Κ.Ν.Δ.), που σημαίνει αδυναμία προσαρμογής και ικανοποιητικής αντίδρασης στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος, αναμένεται να ερμηνεύουν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με ένα απαισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα Δ.Γ. σταθερά, αποτέλεσμα δικών τους μόνιμων χαρακτηριστικών (εσωτερικοί παράγοντες) και να τα γενικεύουν σε όλες τους τις δραστηριότητες, ενώ τα Ε.Γ. προσωρινά, ασταθή και προερχόμενα από συγκεκριμένες καταστάσεις (εξωτερικοί παράγοντες).

Τέλος, εκφράζεται η υπόθεση πως στα παιδιά του δείγματος που φοιτούν σε μεγαλύτερη τάξη θα υπάρχει μεγαλύτερη συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές, καθώς τόσο τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας όσο και του «ερμηνευτικού στυλ» είναι πιθανόν να έχουν ολοκληρωθεί και παγιωθεί περισσότερο (υπόθεση 4). Όσον αφορά στα αγόρια και τα κορίτσια είναι πιθανόν τα δεύτερα να εμφανίσουν μεγαλύτερη συνάφεια ανάμεσα στις μεταβλητές (υπόθεση 5).

❖ ΜΕΘΟΔΟΣ

ΔΕΙΓΜΑ

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε, κατά το χρονικό διάστημα των μηνών Φεβρουαρίου – Μαρτίου του έτους 2002, σε δύο δημόσια Δημοτικά σχολεία της πόλης του Βόλου και ένα της Θεσσαλονίκης. Συνολικά συμμετείχαν 42 παιδιά και οι μητέρες τους. Τα υποκείμενα χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, έτσι ώστε να μπορούν να βρεθούν ενδεχομένως κάποιες διαφορές που να οφείλονται σε εξελικτικούς παράγοντες.

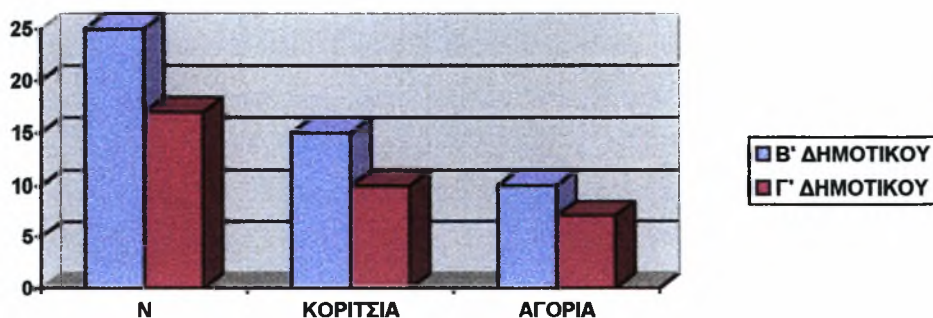
ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Σύνθεση δείγματος ανά τάξη φοίτησης και φύλο.

Τάξη φοίτησης	N	Κορίτσια	Αγόρια
Β' Δημοτικού	25	15	10
Γ' Δημοτικού	17	10	7
Σύνολο	42	25	17

Σχήμα 1

Σύνθεση δείγματος ανά τάξη φοίτησης και φύλο.

Ο μέσος όρος της ηλικίας των παιδιών του συγκεκριμένου δείγματος είναι 8,1. Κρίθηκε απαραίτητο, για την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων, η χρονολογική ηλικία των παιδιών του δείγματος να είναι γύρω στα 8 χρόνια, καθώς θα ήταν δύσκολο να μετρηθεί η αισιοδοξία σε παιδιά πολύ μικρότερα της ηλικίας αυτής. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν θα ήταν απόρροια της έλλειψης κατοχής από πλευράς του ατόμου ενός «ερμηνευτικού στυλ», αλλά της έλλειψης κατοχής της «μεταγνώσης».

Η δεξιότητα της «μεταγνώσης» (metacognition) παρέχει στο άτομο την αναπαράσταση της τρέχουσας κατάστασης του γνωστικού του συστήματος, ενημερότητα για προηγούμενες γνωστικές καταστάσεις, καθώς και την ικανότητα αξιολόγησης της υπάρχουσας γνώσης του (Ευκλείδη, 1992). Συνεπώς, δεν θα ήταν σίγουρο αν παιδιά μικρότερα των 8 χρόνων, που συνήθως δεν κατέχουν τη δεξιότητα αυτή, θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του ερωτηματολογίου, να σκεφτούν, δηλαδή, και να εκφράσουν με προφορικό λόγο τι θα αισθάνονταν ή τι θα σκέφτονταν, εάν τους συνέβαινε ένα συγκεκριμένο γεγονός.

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ

Ιδιοσυγκρασία

Το επιστημονικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την εκτίμηση των τριών χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας των υποκειμένων του δείγματος είναι το Ερωτηματολόγιο Ιδιοσυγκρασίας κατά Pavlov για παιδιά ηλικίας 7 έως 14 – Ε.Ι.Π. 7-14 και παρουσιάζεται στο Παράρτημα Ι. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο βρίσκεται σε διαδικασία επεξεργασίας προκειμένου να σταθμιστεί σε ελληνικό πληθυσμό και να αποτελέσει ένα αξιόπιστο, έγκυρο και χρήσιμο εργαλείο για τη μέτρηση και την κατανόηση σημαντικών ατομικών διαφορών στον τομέα της ιδιοσυγκρασίας. Είναι προϊόν προσεκτικής διαδικασίας και εξέλιξης και βασισμένο στη συντομευμένη μορφή του αντίστοιχου σταθμισμένου ερωτηματολογίου του Strelau για ενήλικες.

Ο Jan Strelau και οι συνεργάτες του κατασκεύασαν ένα εσωτερικά και διαχρονικά σταθερό ερωτηματολόγιο, το Pavlovian Temperament Survey (PTS) (πρότερο όνομα: Strelau Temperament Inventory – STI) (Strelau & Angleither, 1994. Strelau, Angleither, & Newberry 1999. Strelau, Angleither, Bantelmann, & Ruch, 1990) με σκοπό τη μέτρηση των τριών χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας των ενηλίκων – Δύναμη Διέγερσης (Δ.Δ.), Δύναμη Αναστολής (ΔΑ) και Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών (Κ.Ν.Δ.) – στηριζόμενοι στη μεθοδολογία της διαπολιτισμικής έρευνας και στη θεωρητική ανάλυση των δομικών στοιχείων της ιδιοσυγκρασίας σύμφωνα με τον Pavlov. Η κατασκευή της ελληνικής έκδοσης του PTS άρχισε με τη μετάφραση στην ελληνική γλώσσα, τόσο από την αγγλική, όσο και από τη γερμανική έκδοση του PTS και προσαρμόστηκε σε ελληνικό πληθυσμό ενηλίκων με υψηλή αξιοπιστία και εγκυρότητα (Καλαντζή – Αζίζι, Χριστακοπούλου, & Μυλωνάς, 1996).

Το ερωτηματολόγιο ανοίγει με μια σύντομη περιγραφή του σκοπού του και διαβεβαίωση της ανωνυμίας του συμμετέχοντα. Στη συνέχεια δίνονται οδηγίες και συμβουλές για τον τρόπο συμπλήρωσής του.

Η εκτίμηση των τριών ιδιοτήτων του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος (Κ.Ν.Σ.) επιτυγχάνεται μέσα από 57 ερωτήσεις που αναφέρονται σε πολλά είδη συμπεριφορών που λαμβάνουν χώρα σε ποικίλες καταστάσεις. Οι ερωτήσεις αυτές υπάγονται σε τρεις ευρύτερες κλίμακες (Δ.Δ., Δ.Α. και Κ.Ν.Δ) αντίστοιχες με τις τρεις πρωταρχικές ιδιότητες του Κ.Ν.Σ. που εξετάζονται. Αναλυτικότερα, στην κλίμακα της Δύναμης Διέγερσης (Δ.Δ.) αντιστοιχούν οι εξής 19 ερωτήσεις: 1, 4, 10, 13, 16, 18, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55. Επιπλέον στην κλίμακα της Δύναμης Αναστολής (Δ.Α.) αντιστοιχούν οι εξής 16 ερωτήσεις: 2, 5, 7, 8, 11, 14, 17, 23, 29, 32, 35, 41, 44, 47, 53, 56. Τέλος, στην κλίμακα της Κινητικότητας των Νευρικών Διεργασιών (Κ.Ν.Δ.) αντιστοιχούν οι εξής 22 ερωτήσεις: 3, 6, 9, 12, 15, 20, 21, 24, 26, 27, 30, 33, 36, 38, 39, 42, 45, 48, 50, 51, 54, 57.

Οι τρεις κλίμακες του ερωτηματολογίου αποτελούνται από 17 κατασκευασμένα «εξ' ορισμού» συστατικά (7 για τη Δ.Δ., 5 για τη Δ.Α. και 5 για την Κ.Ν.Δ.). Σύμφωνα με αυτά το άτομο με υψηλή Δύναμη Διέγερσης διακρίνεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Ρέπει στο να αναλαμβάνει ενέργειες κάτω από υψηλές συνθήκες διέγερσης.
2. Προτιμάει να εκτελεί ριψοκίνδυνες ενέργειες και / ή δραστηριότητες μεγάλων απαιτήσεων.
3. Οι απειλητικές καταστάσεις δεν το εμποδίζουν να ολοκληρώσει μια προσχεδιασμένη ενέργεια.
4. Η εκτέλεση μιας πράξης κάτω από κοινωνική και / ή φυσική πίεση δεν του προκαλεί συναισθηματικές διαταραχές.
5. Η εκτελεστική του ικανότητα δεν μειώνεται ουσιαστικά κάτω από πράξεις ή καταστάσεις υψηλού βαθμού διέγερσης.
6. Αντέχει στην κούραση όταν εκτελεί μακριάς διάρκειας και / ή έντονες ενέργειες.
7. Είναι ικανό να αντιδρά ικανοποιητικά κάτω από δυνατή συναισθηματική πίεση.

Το άτομο, επίσης, που έχει σε υψηλό βαθμό τη Δύναμη Αναστολής έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Αποσύρεται εύκολα από συμπεριφορές οι οποίες, για κοινωνικούς λόγους, δεν είναι προσδοκώμενες ή επιθυμητές.

2. Δεν δυσκολεύεται να καθυστερεί την εκτέλεση ενός έργου, όταν αναμένεται τέτοια καθυστέρηση.
3. Όταν αρχίσει να λύνει ένα δεδομένο ζήτημα ή να αντιδρά σε δεδομένη κατάσταση, είναι ικανό να διακόψει την εκτέλεση, όταν χρειάζεται.
4. Εάν οι καταστάσεις το απαιτούν, μπορεί να καθυστερήσει τις απαιτήσεις του σε επενεργούντα ερεθίσματα.
5. Είναι ικανό να μην εκφράζει τα συναισθήματά του, όταν αυτό είναι ανάγκη.

Τέλος, το άτομο με υψηλή Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Αντιδρά ικανοποιητικά σε απροσδόκητες αλλαγές του περιβάλλοντος.
2. Προσαρμόζεται γρήγορα σε καινούρια περιβάλλοντα.
3. Περνάει εύκολα από τη μία ενέργεια στην άλλη.
4. Αλλάζει ομαλά διάθεση από θετική σε αρνητική και το αντίθετο, σύμφωνα με το νόημα της κατάστασης.
5. Προτιμάει καταστάσεις οι οποίες απαιτούν ταυτόχρονη εκτέλεση διαφορετικών εργασιών.

Σε κάθε μία από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου δίνονται στον συμμετέχοντα τέσσερις πιθανές επιλογές: «Συμφωνώ απολύτως», «Μάλλον Συμφωνώ», «Μάλλον Διαφωνώ» και «Διαφωνώ Εντελώς». Οι επιλογές απάντησης στη βαθμολογική κλίμακα των τεσσάρων σημείων κυμαίνονται από 3 έως 0 αντίστοιχα. Στην περίπτωση, όμως, που η ερώτηση έχει αρνητική φόρτιση η βαθμολόγηση κυμαίνεται αντίστροφα. Ακολουθούν δύο αντίστοιχα παραδείγματα.

Περίπτωση θετικής φόρτισης

Ερώτηση: «Το παιδί σας μπορεί να μείνει σιωπηλό όταν πρέπει».

Βαθμολόγηση: Συμφωνώ απολύτως – 3 βαθμοί, Μάλλον Συμφωνώ – 2 βαθμοί, Μάλλον διαφωνώ – 1 βαθμός, Διαφωνώ Εντελώς – 0 βαθμοί.

Περίπτωση αρνητικής φόρτισης

Ερώτηση: «Ένας ξαφνικός κίνδυνος θα εμπόδιζε το παιδί σας να ολοκληρώσει μια εργασία».

Βαθμολόγηση: Συμφωνώ Απολύτως – 0 βαθμοί, Μάλλον Συμφωνώ – 1 βαθμός, Μάλλον Διαφωνώ – 2 βαθμοί, Διαφωνώ Εντελώς – 3 βαθμοί.

Ερωτήσεις με θετική φόρτιση είναι οι εξής: 2, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 21, 23, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 51, 53, 54, 56, 57, ενώ με αρνητική φόρτιση οι εξής: 1, 3, 4, 5, 6, 8, 12, 14, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29, 34, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55.

Τέλος, κάθε χαμένη απάντηση προτείνεται να προσδιορίζεται ως ουδέτερη απάντηση, δηλαδή να μην παίρνει κάποιο βαθμό. Βέβαια, εάν οι χαμένες απαντήσεις υπερβαίνουν το 10% του συνολικού αριθμού των θεμάτων σε μια συγκεκριμένη κλίμακα, τότε η κλίμακα δεν θα πρέπει να αναλυθεί – ερμηνευτεί. Το ίδιο ισχύει και για τις απαντήσεις δυνατής προκατάληψης π.χ. αν ο συμμετέχων απαντά αποκλειστικά με «Συμφωνώ Απολύτως» ή «Διαφωνώ Εντελώς».

Αισιοδοξία – Απαισιοδοξία

Η μέτρηση της αισιοδοξίας ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που δεν είναι «διαφανές» (transparent) και που βασίζεται στην ετοιμότητα, στη συχνότητα και στον τρόπο, που ερμηνεύει κανείς τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή του και όχι σε ορισμένα περίοπτα χαρακτηριστικά έγινε με τη βοήθεια του Ερωτηματολογίου Ερμηνευτικού Στυλ του Παιδιού Ε.Ε.Σ.Π. (Children's Attributional Style Questionnaire – C.A.S.Q.), που κατασκεύασαν ο Martin Seligman και οι συνεργάτες του (1996) (Παράρτημα II). Το ερωτηματολόγιο αυτό εκτιμά τις ατομικές διαφορές στη χρήση των τριών διαστάσεων απόδοσης ή ερμηνείας των αιτιών για ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα. Το ερωτηματολόγιο, αφού μεταφράστηκε (μετάφραση και επαναμετάφραση), δόθηκε πιλοτικά σε 8 παιδιά με σκοπό την ανεύρεση πιθανών παρανοήσεων ή δυσκολιών κατανόησης. Στη συνέχεια έγιναν οι απαραίτητες σημασιολογικές αλλαγές και το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή με την οποία και δόθηκε στα παιδιά της έρευνας.

Η εκτίμηση των διαστάσεων της αισιοδοξίας – απαισιοδοξίας σκέψης επιτυγχάνεται μέσα από 48 ερωτήσεις. Κάθε ερώτηση αποτελεί μια μικρή φανταστική ιστορία και εισάγει το παιδί σε μία υποθετική κατάσταση άλλοτε ευχάριστη και άλλοτε δυσάρεστη. Οι ερωτήσεις αυτές υπάγονται σε δύο κλίμακες (Δυσάρεστα Γεγονότα – Δ.Γ. και Ευχάριστα Γεγονότα – Ε.Γ.) με τρεις δείκτες η κάθε μια αντίστοιχα (Σταθερότητα, Διάχυση, Προσωποποίηση).

Η κλίμακα Δυσάρεστα Γεγονότα (Δ.Γ.) αφορά στο πώς το παιδί αντιδρά στα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής του και σε αυτήν αντιστοιχούν οι εξής ερωτήσεις: 13, 18, 24, 28, 31, 33, 35, 36 (δείκτης Σταθερότητας), 12, 15, 20, 21, 27, 46, 47, 48 (δείκτης Διάχυση) και 6, 7, 10, 11, 14, 26, 29, 38 (δείκτης Προσωποποίησης). Όσο πιο υψηλή είναι η βαθμολογία της κλίμακας αυτής, τόσο πιο απαισιοδοξη είναι η σκέψη του ατόμου και τόσο το ίδιο γίνεται παθητικό, καταρρέει μπρος στις αναποδιές της ζωής του, θεωρεί πως αυτές θα συμβαίνουν πάντα, γενικεύει, κατηγορεί τον εαυτό του ως ένοχο και αισθάνεται έτσι.

Από την άλλη πλευρά, η κλίμακα Ευχάριστα Γεγονότα (Ε.Γ.) αναφέρεται στο πώς το παιδί αντιδρά στα ευχάριστα γεγονότα της ζωής του και σε αυτήν αντιστοιχούν οι εξής ερωτήσεις: 5, 9, 23, 39, 40, 41, 42, 43, (δείκτης Σταθερότητα), 13, 17, 25, 30, 32, 34, 37 (δείκτης Διάχυση) και 2, 4, 8, 16, 19, 22, 44, 45, (δείκτης Προσωποποίησης). Όσο πιο υψηλή είναι η βαθμολογία της κλίμακας αυτής, τόσο πιο

αισιόδοξη είναι η σκέψη του ατόμου και τόσο το ίδιο ενεργοποιείται με την επιτυχία, θεωρεί πως αυτή είναι σταθερό χαρακτηριστικό της ζωής του, την γενικεύει ευρύτατα και την οφείλει σε προσωπική ικανότητα, παράγοντας που αυξάνει την αυτοεκτίμησή του.

Σε κάθε μία από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου δίνονται στον/στην συμμετέχοντα δύο πιθανές επιλογές απάντησης, «Α» και «Β», που περιγράφουν δύο διαφορετικούς τρόπους ερμηνείας και απόδοσης αιτιών των γεγονότων των ιστοριών. Η επιλογή απάντησης που χαρακτηρίζεται από απόδοση αιτιών σταθερών, σφαιρικών και εσωτερικών (προσωπικών) βαθμολογείται με 1 μονάδα, ενώ ασταθών, συγκεκριμένων και εξωτερικών (περιβαλλοντικής αιτιολογίας) βαθμολογείται με 0. Ακολουθούν δύο παραδείγματα:

1. Παίρνεις πολύ καλούς βαθμούς

A. Τα μαθήματα είναι εύκολα 0 Βαθμοί

B. Εγώ διαβάζω πολύ 1 Βαθμός

2. Κάνεις μια εργασία με μια ομάδα παιδιών και δεν πετυχαίνει.

A. Δεν δουλεύω καλά με τα παιδιά της ομάδα 0 Βαθμοί

B. Ποτέ δεν δουλεύω καλά με μία ομάδα 1 Βαθμός

Αναλυτικότερα, στις ερωτήσεις 1, 4, 6, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 22, 23, 26, 30, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48 η επιλογή απάντησης «Α» βαθμολογείται με 1 βαθμό και αντίστοιχα η επιλογή «Β» με 0. Αντίστροφα, στις ερωτήσεις: 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 36, 37, 41, 42, 45 η επιλογή απάντησης «Α» βαθμολογείται με 0 βαθμούς και η επιλογή «Β» με 1 βαθμό.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Ιδιοσυγκρασία

Το ερωτηματολόγιο μέτρησης της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών χορηγήθηκε από τη δασκάλα στις μητέρες των παιδιών, μαζί με κάποιες προφορικές οδηγίες, και συμπληρώθηκε από αυτές στο σπίτι. Θεωρήθηκε σημαντικό η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου να πραγματοποιηθεί στο σπίτι, κάτω από συνθήκες χαλάρωσης. Αυτό κρίθηκε απαραίτητο, καθώς η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου στο χώρο του σχολείου, κάτω από καταστάσεις διέγερσης και στρες, θα μπορούσε να οδηγήσει σε απαντήσεις παραποίησης που δεν ήταν οι επιθυμητές. Σύμφωνα, εξάλλου, με τον Strelau (1999) οι «εννοιολογικές κατασκευές», στις οποίες αναφέρονται οι τρεις κλίμακες του P.T.S., βασίζονται στην υπόθεση πως η διεγερσιμότητα, δηλαδή, το συγκεκριμένο επίπεδο διέγερσης του ατόμου «μετριάζει» τις ιδιότητες του ερωτηματολογίου ή τουλάχιστον τις εκφράσεις του. Τα ερωτηματολόγια επεστράφησαν από τις μητέρες στο σχολείο μετά από μια – δυο μέρες.

Αισιοδοξία – Απαισιοδοξία

Τα υποκείμενα της έρευνας εξετάστηκαν ατομικά στο σχολείο τους, σε μια κενή αίθουσα, κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος. Κάθε παιδί εισαγόταν στη διαδικασία ως εξής: καθόταν σε ένα γραφείο μαζί με την ερευνήτρια, η οποία του έλεγε: «Διαφορετικά παιδιά σκέφτονται με διαφορετικό τρόπο. Τώρα θα δούμε πως σκέφτεσαι εσύ για κάποια πράγματα τα οποία θα μπορούσαν να σου έχουν συμβεί. Εδώ (δείχνει ερωτηματολόγιο) υπάρχουν κάποιες ερωτήσεις. Κάθε ερώτηση είναι μια μικρή ιστορία. Για κάθε ιστορία υπάρχουν δύο τρόποι που μπορείς να απαντήσεις. Διαλέγεις, λοιπόν, τον τρόπο που είναι πιο κοντά σε αυτόν, που εσύ θα ένιωθες πραγματικά, αν αυτό το συγκεκριμένο γεγονός συνέβαινε σε εσένα.

Ορίστε, λοιπόν, ένα μολύβι. Θα ήθελα να κάνεις μια προσπάθεια. Φαντάσου πως κάθε μία ιστορία συμβαίνει σε εσένα, ακόμη κι αν δεν έχει συμβεί ποτέ. Έπειτα, σημείωσε την Α ή την Β απάντηση, εκείνη που περιγράφει καλύτερα τον τρόπο που θα ένιωθες εσύ. Να θυμάσαι πως δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Ας κοιτάξουμε τώρα την πρώτη ερώτηση...».

Η ερευνήτρια διάβαζε «φωναχτά» κάθε ερώτηση και τις αντίστοιχες πιθανές απαντήσεις την ίδια στιγμή που το παιδί διάβαζε «από μέσα του», καθώς τα παιδιά

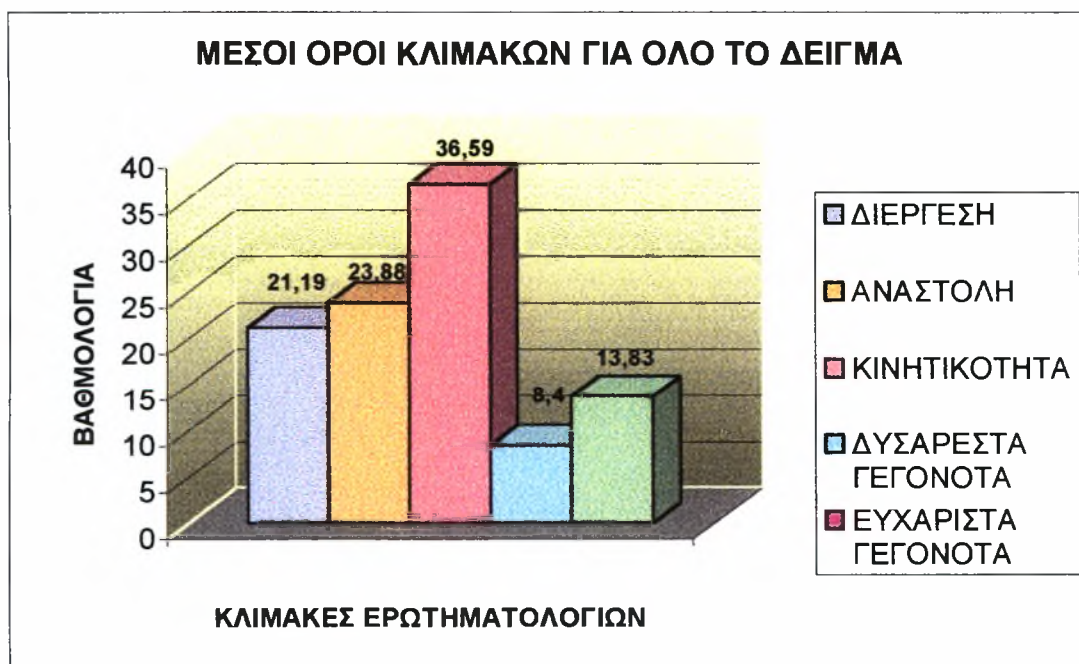
αυτής της ηλικίας δεν είναι ιδιαίτερα επιδέξιοι αναγνώστες. Η διαδικασία διαρκούσε περίπου 20', δεν δινόταν χρονικός περιορισμός και γινόταν οι απαραίτητες διευκρινίσεις και επαναλήψεις, όποτε χρειαζόταν.

❖ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έγινε με το στατιστικό πακέτο S.P.S.S.. Προκειμένου να ελεγχθούν οι αρχικές υποθέσεις της έρευνας, οι οποίες αφορούν στη σχέση μεταξύ των έμφυτων ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών και του «ερμηνευτικού στυλ» σκέψης των παιδιών, υπολογίστηκαν αρχικά οι μέσοι όροι και τα ποσοστά συχνότητας στις επιμέρους κλίμακες των ερωτηματολογίων (περιγραφή). Παράλληλα, σε προσπάθεια να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές, τόσο για ολόκληρο το δείγμα, όσο και χωριστά για αγόρια – κορίτσια και Β' και Γ' τάξη φοίτησης, προβαίνουμε σε αναλύσεις συσχετίσεων (correlations) υπολογίζοντας τον συντελεστή συσχέτισης Pearson r .

Αρχικά, λοιπόν, υπολογίστηκε ο μέσος όρος (M.O.) των μετρήσεων για τις κλίμακες του P.T.S. και του C.A.S.Q. για ολόκληρο το δείγμα (ακολουθεί σχετικό ραβδόγραμμα).

Σχήμα 2.

Παρατηρούμε πως ο Μ.Ο. για την Δύναμη Διέγερσης είναι 21,19, για την Δύναμη Αναστολής 23,88 και για την Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών είναι 36,59. Όσον αφορά στις κλίμακες του ερωτηματολογίου «ερμηνευτικού στυλ» ο Μ.Ο. των μετρήσεων για την κλίμακα Δυσάρεστα Γεγονότα είναι 8,40, ενώ για τα Ευχάριστα Γεγονότα είναι 13,83.

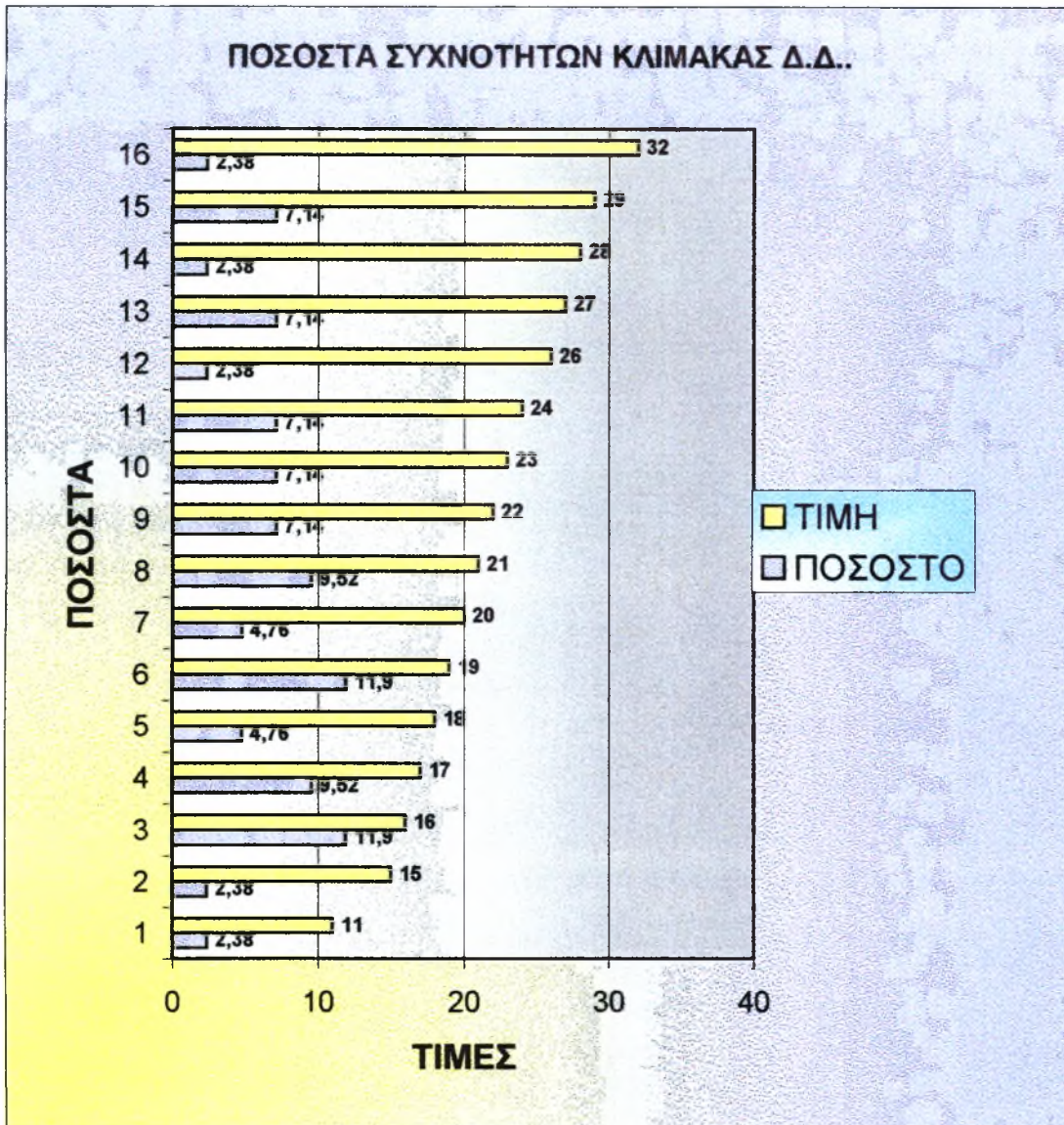
Η παρατήρηση των μέσων όρων των τιμών των επιδόσεων στις πέντε μεταβλητές μας οδηγεί σε μια πρώτη διαπίστωση πως, από τις τρεις Δυνάμεις του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος, η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών είναι αυτή που παρουσιάζει τον μεγαλύτερο μέσο όρο. Ακολουθεί η Δύναμη Αναστολής και η Δύναμη Διέγερσης, οι οποίες βρίσκονται σχετικά κοντά.

Οι μέσες αυτές τιμές, όσον αφορά σε ολόκληρο το δείγμα, για τις κλίμακες του ερωτηματολογίου ιδιοσυγκρασίας φανερώνουν μία υψηλή Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών, που σημαίνει αναπτυγμένη ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς και απροσδόκητες αλλαγές του περιβάλλοντος. Χαμηλότερες είναι οι τιμές για την κλίμακα της Δύναμης Αναστολής και, συνεπώς, της ικανότητας διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής (απόσβεση, καθυστέρηση, διαφοροποίηση). Ακόμα χαμηλότερες παρουσιάζονται οι μέσες τιμές για την κλίμακα της Δύναμης Διέγερσης που φανερώνουν μικρότερη ικανότητα για μεγάλη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή.

Επιπλέον, στις κλίμακες του ερωτηματολογίου «ερμηνευτικού στυλ» παρατηρούμε πως η κλίμακα Ευχάριστα Γεγονότα παρουσιάζει μεγαλύτερη τιμή σε ολόκληρο το δείγμα από ότι η κλίμακα Δυσάρεστα Γεγονότα. Αυτό σημαίνει πως ο μέσος όρος των τιμών καταδεικνύει μία τάση ολόκληρου του δείγματος προς ένα πιο αισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ» και επομένως απόδοση των αιτιών για τα ευχάριστα γεγονότα σε δικές τους ικανότητες και δεξιότητες (εσωτερικοί παράγοντες), μόνιμα και σφαιρικά χαρακτηριστικά, ενώ για τα δυσάρεστα γεγονότα σε προσωρινούς, ασταθείς, συγκεκριμένους και προερχόμενους από προσωρινές διαθέσεις εξωτερικούς παράγοντες.

Κατά τη διάρκεια της μελέτης των αποτελεσμάτων υπολογίστηκαν και τα ποσοστά συχνότητων χωριστά για την κάθε μεταβλητή. Ακολουθούν αντίστοιχα σχήματα.

Σχήμα 3.

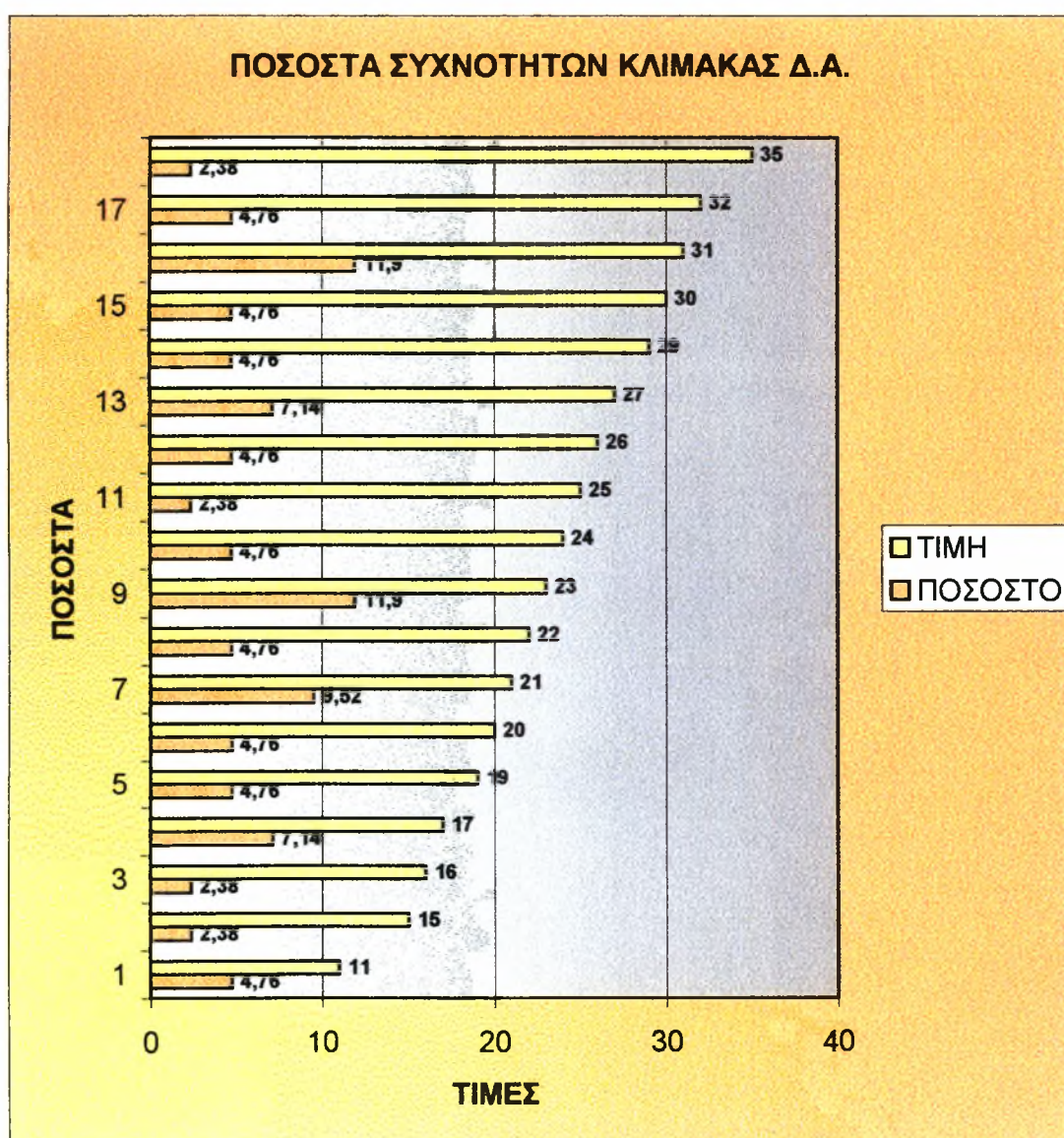

Φαίνεται, λοιπόν, πως όσον αφορά στην μεταβλητή Δύναμη Διέγερσης το μεγαλύτερο ποσοστό 11,9 % δόθηκε για τις τιμές 16 και 19, δηλαδή η πιο μεγάλη συγκέντρωση παρατηρήθηκε στις τιμές αυτές. Στη συνέχεια ακολουθούν οι τιμές 17 και 21, με ποσοστό αντιστοιχίας 9,52 %, και οι τιμές 22, 23, 24, 27 και 29, με ποσοστό αντιστοιχίας 7,14 %. Τέλος, οι τιμές 18 και 20, με ποσοστό αντιστοιχίας 4,76 %, και οι τιμές 11, 15, 26, 28 και 32, με το μικρότερο ποσοστό αντιστοιχίας 2,38.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως τα μεγαλύτερα ποσοστά των παρατηρήσεων σημειώνονται σε μεσαίες τιμές, ενώ όσο απομακρυνόμαστε προς τις ακραίες τιμές (πολύ μεγάλες ή πολύ μικρές) τα ποσοστά μειώνονται. Αυτό σημαίνει πως η Δύναμη Διέγερσης στα περισσότερα παιδιά του δείγματος κυμαίνεται στα ίδια

περίπου επίπεδα, διακρίνονται, δηλαδή, από την ίδια περίπου ικανότητα για μεγάλη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή. Αντίθετα, λιγότερα παιδιά διακρίνονται από υψηλά ή από χαμηλά επίπεδα διέγερσης και συνεπώς από μεγαλύτερη ή μικρότερη ικανότητα για μεγάλη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή.

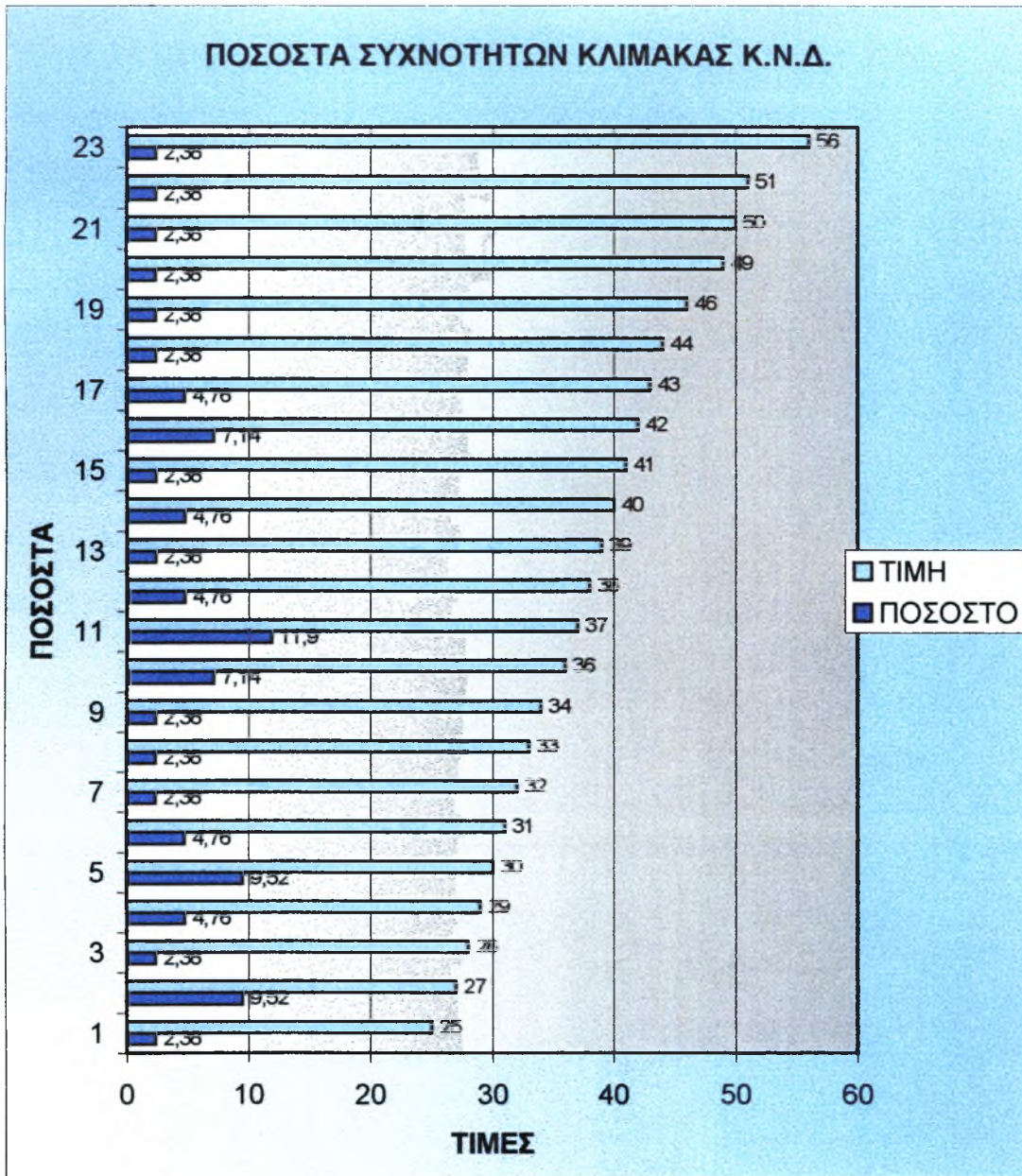
Σχήμα 4.

Είναι φανερό πως όσον αφορά στη μεταβλητή Δύναμη Αναστολής η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρήθηκε στις τιμές 23 και 31, ποσοστό αντιστοιχίας 11,9%. Στη συνέχεια ακολουθεί η τιμή 21, με ποσοστό αντιστοιχίας 9,52 %, και οι τιμές 17 και 27, με ποσοστό αντιστοιχίας 7,14 %. Τέλος, οι τιμές 11, 19, 20, 22, 24, 26, 29, 30 και 32, με ποσοστό αντιστοιχίας 4,76 %, και οι τιμές 15, 16, 25 και 35, με το μικρότερο ποσοστό αντιστοιχίας 2,38.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως τα μεγαλύτερα ποσοστά των παρατηρήσεων σημειώνονται και εδώ σε μεσαίες τιμές, ενώ όσο απομακρυνόμαστε προς τις ακραίες τιμές (πολύ μεγάλες ή πολύ μικρές) τα ποσοστά μειώνονται. Αυτό σημαίνει πως η Δύναμη Αναστολής στα περισσότερα παιδιά του δείγματος κυμαίνεται στα ίδια περίπου επίπεδα, διακρίνονται, δηλαδή, από την ίδια περίπου ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής, που περιλαμβάνει όλους τους τύπους των μαθημένων και επίκτητων αναστολών, όπως η απόσβεση, η καθυστέρηση και η διαφοροποίηση. Αντίθετα, λιγότερα παιδιά διακρίνονται από υψηλά ή από χαμηλά επίπεδα διέγερσης και συνεπώς από μεγαλύτερη ή μικρότερη ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής.

Σχήμα 5.

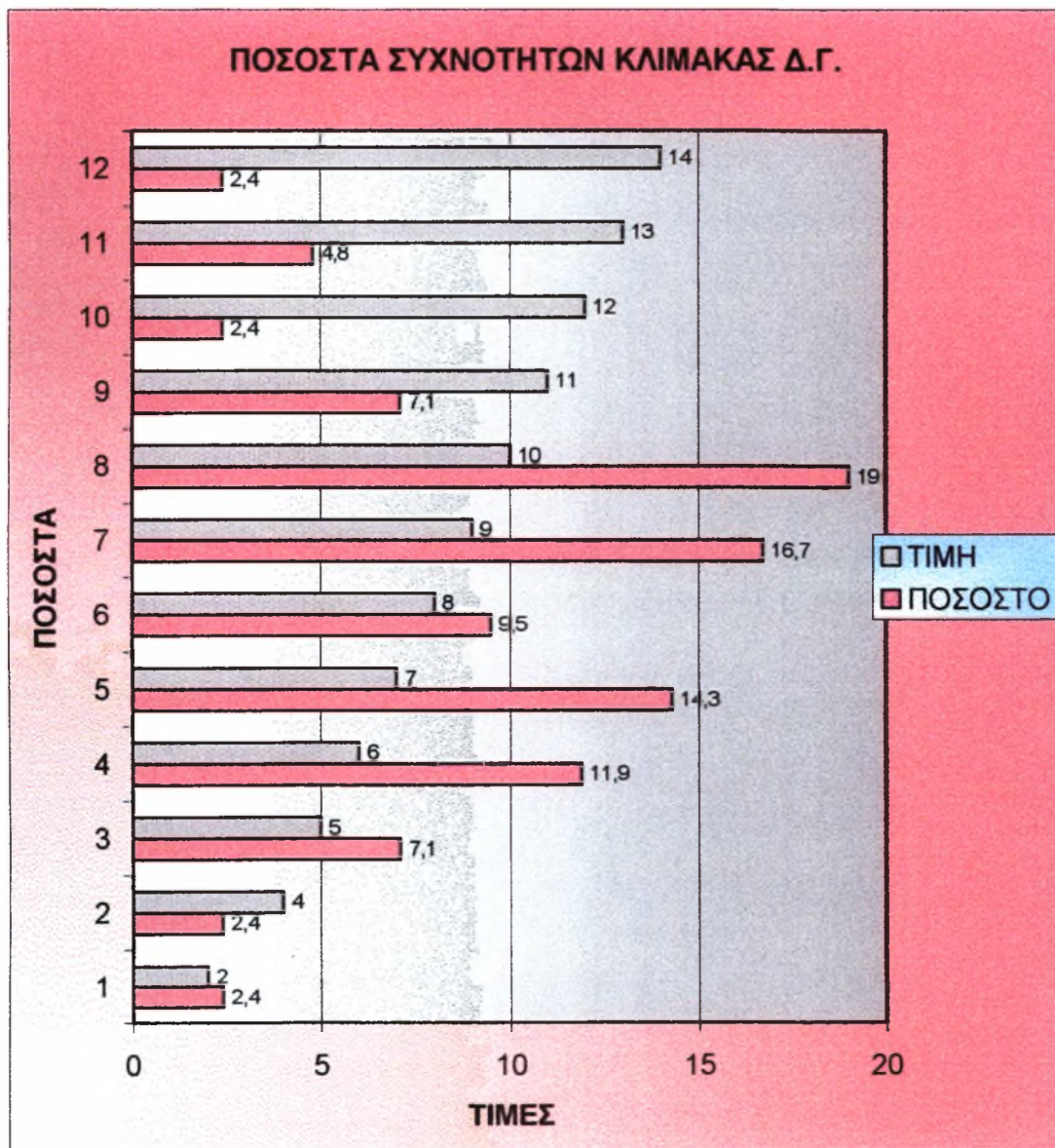

Το μεγαλύτερο ποσοστό 11,9 % σημειώθηκε για τη μεταβλητή Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών στην τιμή 37. Στη συνέχεια ακολουθούν οι τιμές 27 και 30, με ποσοστό αντιστοιχίας 9,52 %, και οι τιμές 36 και 42, με ποσοστό αντιστοιχίας 7,14 %. Τέλος, οι τιμές 29, 31, 38, 40, και 43, με ποσοστό αντιστοιχίας 4,76 %, και οι τιμές 25, 28, 32, 33, 34, 39, 41, 44, 46, 49, 50, 51, και 56, με το μικρότερο ποσοστό αντιστοιχίας 2,38.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως τα μεγαλύτερα ποσοστά των παρατηρήσεων σημειώνονται σε μεσαίες και μικρές τιμές, ενώ τα μικρότερα ποσοστά σημειώνονται σε υψηλές τιμές. Αυτό σημαίνει πως στην Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών τα

περισσότερα παιδιά του δείγματος διακρίνονται από μία μέτρια ή χαμηλή ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος. Αντίθετα, ένα μικρό ποσοστό του δείγματος σημείωσε υψηλότερη κινητικότητα των νευρικών διεργασιών και συνεπώς μεγαλύτερη ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος.

Σχήμα 6.

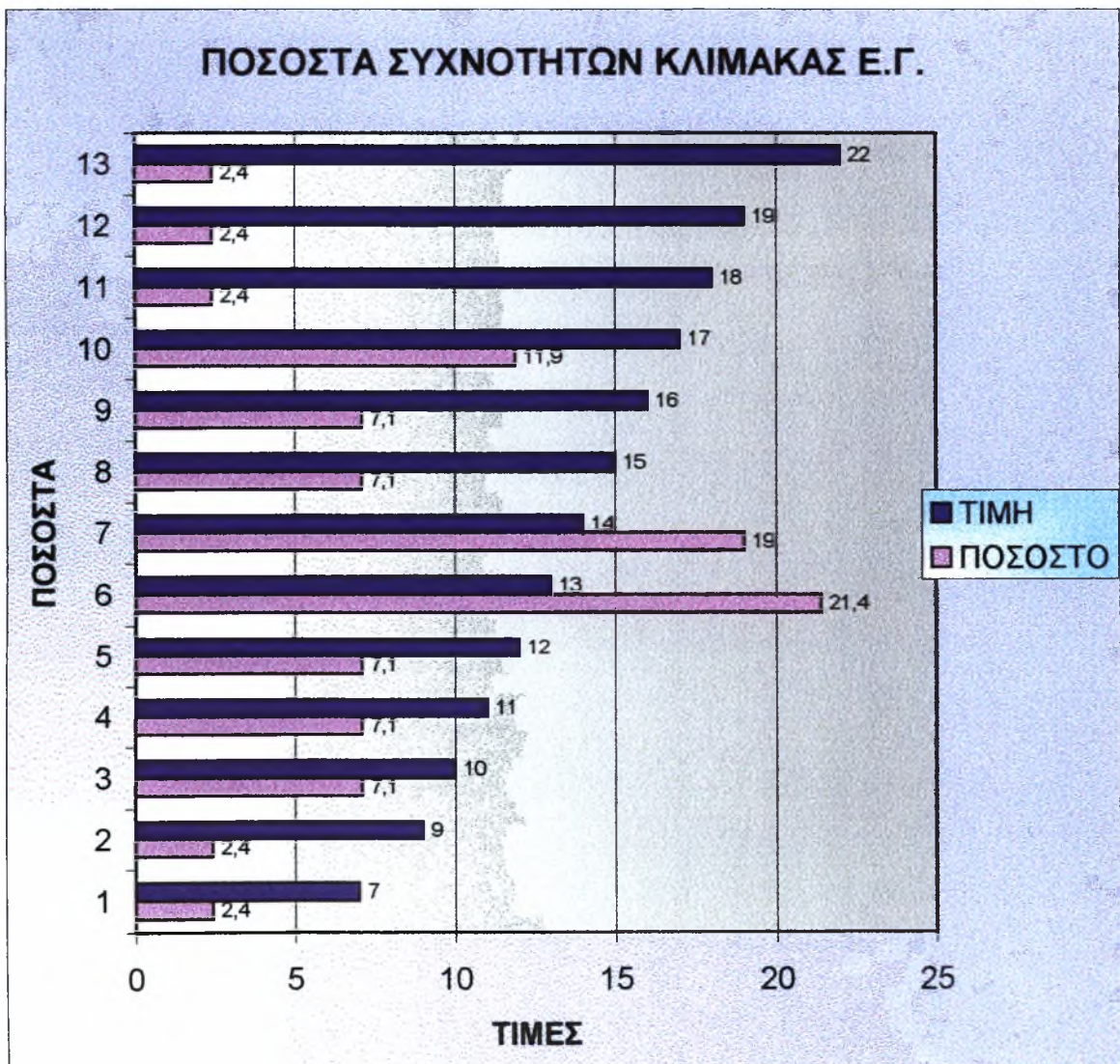

Όσον αφορά στη μεταβλητή Δυσάρεστα Γεγονότα τα περισσότερα παιδιά απ' όλο το δείγμα, ποσοστό αντιστοιχίας 19 %, έδωσαν την τιμή 10. Ακολουθεί η τιμή 9, με ποσοστό αντιστοιχίας 16,7 % και η τιμή 7, με ποσοστό αντιστοιχίας 14,3. Έπονται οι τιμές 6 και 8 με ποσοστά αντιστοιχίας 11,9 % και 9,5 % αντίστοιχα. Τέλος, οι τιμές

11 και 5 με ποσοστό αντιστοιχίας 7,1 %, η τιμή 13 με ποσοστό 4,8 % και οι τιμές 2, 4 και 14 με ποσοστό 2,4 %.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως και σε αυτή τη μεταβλητή διαπιστώνεται μία τάση του δείγματος προς τις μεσαίες τιμές. Τα μεγαλύτερα ποσοστά σημειώνονται στις τιμές αυτές, ενώ τα μικρότερα ποσοστά σημειώνονται στις ακραίες τιμές (πολύ μικρές ή πολύ μεγάλες). Αυτό σημαίνει πως λιγότερα είναι τα παιδιά που παρουσιάζουν ένα πολύ αισιόδοξο ή πολύ απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ», όσον αφορά στα δυσάρεστα γεγονότα, ενώ τα περισσότερα κυμαίνονται στα ίδια περίπου επίπεδα.

Σχήμα 7.

Επιπλέον στη μεταβλητή Ευχάριστα Γεγονότα τα περισσότερα παιδιά, με ποσοστό αντιστοιχίας 21,4 %, έδωσαν την τιμή 13. Ακολουθούν η τιμή 14 με ποσοστό αντιστοιχίας 19 % και η 17 με ποσοστό αντιστοιχίας 11,9 %. Τέλος, οι τιμές 10, 11, 12, 15 και 16 με ποσοστό αντιστοιχίας 7,1 % και οι τιμές 7, 9, 18, 19 και 22 με ποσοστό αντιστοιχίας 2,4 %.

Και σε αυτήν τη μεταβλητή διαφάνεται μία τάση του δείγματος προς τις μεσαίες τιμές. Τα μεγαλύτερα ποσοστά σημειώνονται στις τιμές αυτές, ενώ τα μικρότερα σε πολύ μεγάλες ή πολύ μικρές τιμές. Αυτό σημαίνει πως λιγότερα είναι τα παιδιά που παρουσιάζουν ένα πολύ αισιόδοξο ή πολύ απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ», όσον αφορά στα ευχάριστα γεγονότα, ενώ τα περισσότερα κυμαίνονται στα ίδια περίπου επίπεδα. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές συνάφειες μεταξύ ηλικίας και κλιμάκων, αλλά και φύλου και κλιμάκων.

Σε προσπάθεια να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές έγινε σύγκριση των μέσων όρων των μεταβλητών και υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r , καθώς και το επίπεδο σημαντικότητας.

Αναλυτικότερα, ο Μ.Ο. της Δύναμη Διέγερσης (21,19) τείνει να πλησιάσει την μέση τιμή της κλίμακας Ευχάριστα Γεγονότα (13,83), ενώ είναι απομακρυσμένος από τον αντίστοιχο μέσο όρο της κλίμακας Δυσάρεστα Γεγονότα (8,40). Βέβαια, η παρατήρηση των τιμών r στον πίνακα 1, που ακολουθεί, και του επιπέδου σημαντικότητας του συντελεστή αυτού φανερώνει μια έλλειψη θετικής σχέσης ανάμεσα στις κλίμακες Δύναμη Διέγερσης και Ευχάριστα Γεγονότα ($r = -0,069$, $p=0,33$), καθώς και μια τάση για θετική συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές Δύναμη Διέγερσης και Δυσάρεστα Γεγονότα ($r=0,25$, $p=0,05$). Οι τιμές, όμως, αυτές δεν θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές, δεδομένου ότι η μέγιστη συσχέτιση που μπορεί να υπάρξει είναι ίση με τη μονάδα (1) ($r = 1,000$).

Πίνακας 2.
Συσχετίσεις

		Δ.Δ.	Δ.Α.	Κ.Ν.Δ.	Ε.Γ.	Δ.Γ.
Δ.Δ.	Pearson Correlation	1,000	,059	,386**	-,069	,257
	Sig. (1- tailed)	,	,354	,006	,333	,050
	N	42	42	42	42	42
Δ.Α.	Pearson Correlation	,059	1,000	,215	,185	-,236
	Sig. (1- tailed)	,354	,	,086	,120	,066
	N	42	42	42	42	42
Κ.Ν.Δ.	Pearson Correlation	,386**	,215	1,000	,147	,128
	Sig. (1- tailed)	,006	,086	,	,177	,210
	N	42	42	42	42	42
Ε.Γ.	Pearson Correlation	-,069	,185	,147	1,000	-,021
	Sig. (1- tailed)	,333	,120	,177	,	,448
	N	42	42	42	42	42
Δ.Γ.	Pearson Correlation	,257	-,236	,128	-,021	1,000
	Sig. (1- tailed)	,050	,066	,210	,448	,
	N	42	42	42	42	42

** . Correlation is significant at the 0,01 level (1 – tailed).

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στην υπόθεση 1 βρέθηκε πως σε ολόκληρο το δείγμα η Δύναμη Διέγερσης δεν σχετίζεται θετικά με τα Ευχάριστα Γεγονότα, ούτε αρνητικά με τα Δυσάρεστα Γεγονότα, όπως αρχικά είχαμε υποθέσει. Αντίθετα, η Δύναμη Διέγερσης σχετίζεται θετικά με τα Δυσάρεστα Γεγονότα, αλλά η σχέση αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική. Συνεπώς παιδιά που χαρακτηρίζονται είτε από υψηλή είτε από χαμηλή Δύναμη Διέγερσης δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο που ερμηνεύουν τα ευχάριστα γεγονότα της ζωής τους.

Επιπλέον, παιδιά που χαρακτηρίζονται από υψηλή Δύναμη Διέγερσης δεν φαίνεται να ερμηνεύουν τα δυσάρεστα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους με έναν πιο απαισιόδοξο τρόπο. Αντίθετα, φαίνεται να θεωρούν πως τα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής τους είναι σταθερά, αποτέλεσμα δικών τους μόνιμων χαρακτηριστικών (εσωτερικοί παράγοντες), και τα γενικεύουν σε όλες τους τις δραστηριότητες. Όλα τα παραπάνω ανατρέπουν πλήρως την αρχική μας υπόθεση. Επιπλέον, έρχονται σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες που υποστηρίζουν πως

άτομα με υψηλή την ικανότητα για διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης και συνεπώς χαμηλή ουδό προστατευτικής αναστολής είναι απίθανο να εμφανίσουν μορφές δυσπροσαρμοστης σκέψης (Eysenck, 1967).

Ο μέσος όρος της Δύναμη Αναστολής (23,88) βρίσκεται και αυτός πιο κοντά στον μέσο όρο της κλίμακας Ευχάριστα Γεγονότα (13,83), ενώ είναι απομακρυσμένος από τον αντίστοιχο μέσο όρο της κλίμακας Δυσάρεστα Γεγονότα (8,40). Εδώ ο συντελεστής συσχέτισης δείχνει μια μεγαλύτερη συνάφεια ανάμεσα στην Δύναμη Αναστολής και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r=0,185$, $p=0,120$), απ' ότι ανάμεσα στις κλίμακες Δύναμη Διέγερσης και Ευχάριστα Γεγονότα. Αντίθετα, διαφαίνεται μια τάση για αρνητική σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές Δύναμη Αναστολής και Δυσάρεστα Γεγονότα ($r=-0,236$, $p=0,06$). Όσον αφορά, λοιπόν, στην υπόθεση 2 βρέθηκε μία μεγαλύτερη τάση για συσχέτιση ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Ευχάριστα Γεγονότα και μια τάση για αρνητική σχέση ανάμεσα στις Δύναμη Αναστολής και Δυσάρεστα Γεγονότα.

Τα αποτελέσματα αυτά επαληθεύουν εν μέρει την αρχική μας υπόθεση, πως δηλαδή παιδιά με υψηλή τη δύναμη αναστολής τείνουν να ερμηνεύουν τα γεγονότα της ζωής τους με έναν πιο αισιόδοξο τρόπο. Να θεωρούν, δηλαδή, τα δυσάρεστα γεγονότα προσωρινά, ασταθή, προερχόμενα από προσωρινές διαθέσεις και συγκεκριμένους εξωτερικούς παράγοντες, ενώ τα ευχάριστα γεγονότα μόνιμα, αποτέλεσμα των δικών τους ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα αυτά συμπίπτουν εν μέρει με έρευνες που δείχνουν πως άτομα με υψηλά τα επίπεδα της ικανότητας για διατήρηση εξαρτημένης αναστολής είναι πιθανό να μην εμφανίσουν μορφές δυσπροσαρμοστης σκέψης (Eysenck, 1967).

Ο μέσος όρος της Κινητικότητας των Νευρικών Διεργασιών (36,59) είναι και αυτός πιο κοντά με τον μέσο όρο της κλίμακας Ευχάριστα Γεγονότα (13,83), ενώ είναι απομακρυσμένος από τον αντίστοιχο μέσο όρο της κλίμακας Δυσάρεστα Γεγονότα (8,40). Η συνάφεια ανάμεσα στις μεταβλητές Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών και Ευχάριστα Γεγονότα ($r=0,147$, $p=0,177$) είναι μικρότερη από ότι ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Ευχάριστα Γεγονότα, αλλά μεγαλύτερη από ότι ανάμεσα στις κλίμακες Δύναμη Διέγερσης και Ευχάριστα Γεγονότα.

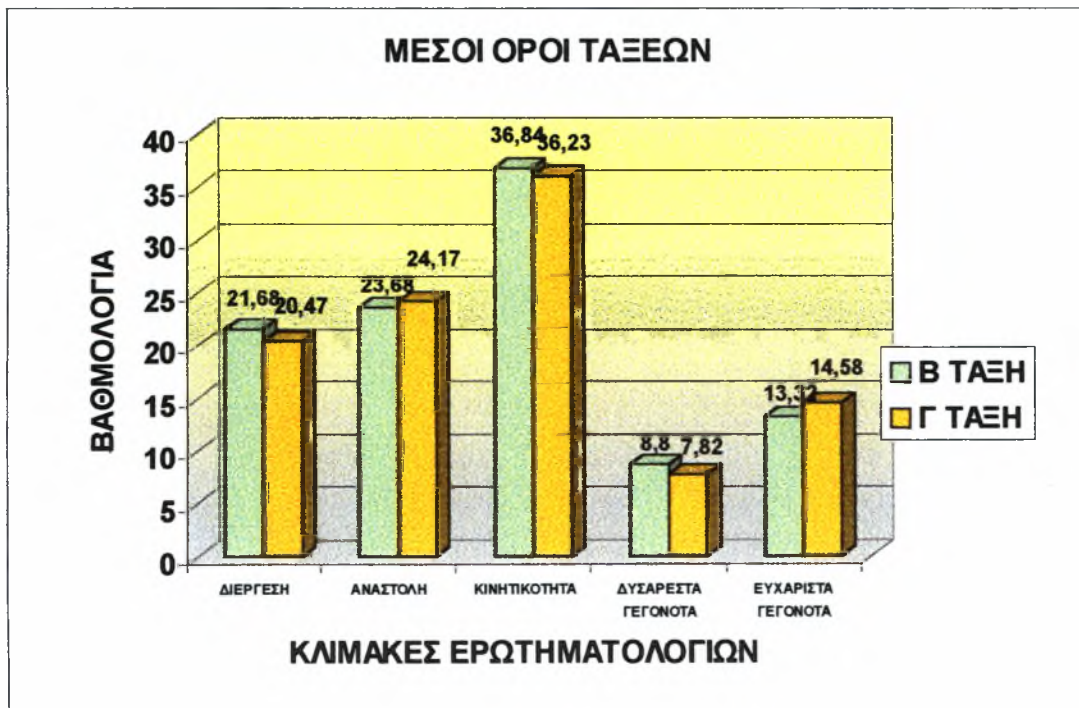
Επιπλέον, παρατηρείται μια μικρότερη τάση για συσχέτιση ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r=0,128$, $p=0,21$). Αναφορικά, συνεπώς, με την υπόθεση 3, τα αποτελέσματα προτείνουν πως υπάρχει μια τάση για σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές Κινητικότητας των Νευρικών Διεργασιών και

Ευχάριστα Γεγονότα, αλλά και στις μεταβλητές Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών και Δυσάρεστα Γεγονότα για ολόκληρο το δείγμα.

Η ανάλυση των δεδομένων δείχνει πως όσο πιο υψηλή είναι η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών σε ένα παιδί τόσο περισσότερο αυτό θεωρεί πως τα ευχάριστα γεγονότα της ζωής του είναι μόνιμα, προερχόμενα από εσωτερικούς παράγοντες και τα γενικεύει. Το εύρημα αυτό, σύμφωνα με αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Eysenck,1967), επαληθεύει σχετικά την αρχική μας υπόθεση, καθώς φαίνεται πως όσο πιο υψηλή είναι η κινητικότητα των νευρικών διεργασιών, τόσο η ερμηνεία που δίνει στα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής του είναι απαισιόδοξη. Θεωρεί, δηλαδή, πως αυτά είναι σταθερά, αποτέλεσμα δικών του μόνιμων χαρακτηριστικών και τα γενικεύει σε όλες του τις δραστηριότητες.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη μελέτη των αποτελεσμάτων υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι για τις κλίμακες των ερωτηματολογίων, αλλά και οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές χωριστά για τη Β' και Γ' τάξη φοίτησης αλλά και για τα αγόρια και για τα κορίτσια του δείγματος. Ακολουθούν σχετικά ραβδογράμματα.

Σχήμα 8.

Βλέπουμε, λοιπόν, πως ο μέσος όρος για τη Δύναμη Διέγερσης στα Β' τάξη είναι 21,68, ενώ στη Γ' τάξη 20,47, για τη Δύναμη Αναστολής στη Β' τάξη είναι 23,68 ενώ στη Γ' τάξη 24,17, για την Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών στη Β' τάξη 36,84, ενώ στη Γ' τάξη 36,23. Επιπλέον ο Μ.Ο. για την κλίμακα Δυσάρεστα Γεγονότα στη Β' τάξη είναι 8,8, ενώ στη Γ' τάξη 7,82 και για την κλίμακα Ευχάριστα Γεγονότα στη Β' τάξη είναι 13,32, ενώ στη Γ' τάξη 14,58.

Γίνεται φανερό από τα αποτελέσματα πως τα παιδιά της Β' τάξης παρουσιάζουν μεγαλύτερες τιμές στη βαθμολογία για τις κλίμακες της Δύναμης Διέγερσης, της Κινητικότητας Νευρικών Διεργασιών και των Δυσάρεστων Γεγονότων. Συνεπώς χαρακτηρίζονται από μία μεγαλύτερη ικανότητα για αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή, μεγαλύτερη ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος, αλλά και από ένα πιο απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ». Αντίθετα τα παιδιά της Γ' τάξης παρουσιάζουν μεγαλύτερες τιμές στη βαθμολογία για τις κλίμακες Δύναμη Αναστολής και των Ευχάριστων Γεγονότων. Επομένως, φαίνεται να παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής (απόσβεση, καθυστέρηση, διαφοροποίηση), αλλά και ένα πιο αισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ»

Προκειμένου να διερευνηθούν τυχόν επιδράσεις των παραγόντων της ηλικίας στις επιδόσεις των παιδιών (σημαντική, δηλαδή, διαφορά στους Μ.Ο. τους) έγινε t – test. Όσον αφορά στην τάξη φοίτησης, σε όλες τις μεταβλητές η μηδενική υπόθεση απορρίφθηκε και συνεπώς οι διασπορές ήταν άνισες. Δεν βρέθηκαν, δηλαδή, στατιστικά σημαντικές διαφορές στους Μ.Ο. (οι τιμές αυτές ήταν περίπου ίσες).

Σε προσπάθεια να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές χωριστά για τη Β' και Γ' τάξη υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r , αλλά και το επίπεδο σημαντικότητας. Η παρατήρηση των τιμών μας οδηγεί στην διαπίστωση πως το δείγμα της Γ' τάξης παρουσίασε μία μεγαλύτερη τάση για συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές, από ότι το δείγμα της Β' τάξης, παρόλο που οι περισσότερες από αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

Αναλυτικότερα, οι τάσεις συσχέτισης στο δείγμα της Γ' τάξης που είναι υψηλότερες απ' ότι της Β' τάξης είναι οι εξής: ανάμεσα στη Δύναμη Διέγερσης και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r = -0,37$, $p = 0,07$), ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r = 0,25$, $p = 0,15$), ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r = -0,29$, $p = 0,12$) και ανάμεσα στην Κινητικότητα Νευρικών

Διεργασιών και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r= 0,04$, $p =0,43$). Αντίθετα, οι τάσεις συσχέτισης στο δείγμα τις Β' τάξης που είναι υψηλότερες από το δείγμα της Γ' τάξης είναι αυτές ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r= 0,27$, $p= 0,09$) και ανάμεσα στην Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών και τα ευχάριστα γεγονότα ($r= 0,24$, $p =0,11$).

Γίνεται φανερό, λοιπόν, πως στο δείγμα της Γ' τάξης όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Διέγερσης, η ικανότητα δηλαδή για μεγαλύτερη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή, τόσο οι ερμηνείες των ευχάριστων γεγονότων γίνονται με έναν πιο απαισιόδοξο τρόπο. Τα παιδιά αυτά, δηλαδή, θεωρούν πως τα ευχάριστα γεγονότα είναι ασταθή, προσωρινά και προερχόμενα από συγκεκριμένες καταστάσεις (εξωτερικοί παράγοντες).

Επιπλέον, όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Αναστολής, η ικανότητα δηλαδή διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής, τόσο οι ερμηνείες των ευχάριστων και δυσάρεστων γεγονότων είναι πιο αισιόδοξες. Τέλος όσο μεγαλύτερη είναι η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών, η ικανότητα δηλαδή για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος τόσο πιο αισιόδοξες είναι οι ερμηνείες για τα ευχάριστα γεγονότα. Στο δείγμα της Β' τάξης όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Διέγερσης τόσο πιο απαισιόδοξες είναι οι ερμηνείες για τα δυσάρεστα γεγονότα, ενώ όσο μεγαλύτερη είναι η Κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών τόσο πιο αισιόδοξες είναι οι ερμηνείες για τα ευχάριστα γεγονότα.

Διαπιστώνουμε, συνεπώς, πως η αρχική υπόθεση της ερευνητικής αυτής προσπάθειας (υπόθεση 4) επαληθεύεται σε μεγάλο βαθμό. Έγινε φανερό πως παιδιά που φοιτούν σε μεγαλύτερη τάξη σημειώνουν μεγαλύτερη συσχέτιση ανάμεσα στις περισσότερες μεταβλητές, καθώς τόσο τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, όσο και του «ερμηνευτικού στυλ» είναι πιθανό να έχουν ολοκληρωθεί και παγιωθεί περισσότερο.

Σχήμα 9.

Γίνεται φανερό από το παραπάνω σχήμα πως ο μέσος όρος για τη δύναμη διέγερσης στα αγόρια είναι 21,7, ενώ στα κορίτσια 20,84, για τη Δύναμη Αναστολής στα αγόρια είναι 21,7 ενώ στα κορίτσια 25,36, για την κινητικότητα των νευρικών διεργασιών στα αγόρια 34,94, ενώ στα κορίτσια 37,72. επιπλέον ο Μ.Ο. για την κλίμακα Δυσάρεστα Γεγονότα στα αγόρια είναι 8,7, ενώ στα κορίτσια 8,2 και για την κλίμακα Ευχάριστα Γεγονότα στα αγόρια είναι 12,7, ενώ στα κορίτσια 14,6.

Τα αποτελέσματα προτείνουν πως τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερες τιμές στη βαθμολογία για τις κλίμακες Δύναμη Διέγερσης και Δυσάρεστα Γεγονότα. Συνεπώς χαρακτηρίζονται από μία μεγαλύτερη ικανότητα για αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή, αλλά και από έναν πιο απαισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ». Αντίθετα τα κορίτσια παρουσιάζουν μεγαλύτερες τιμές στη βαθμολογία για τις κλίμακες Δύναμη Αναστολής, Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών και Ευχάριστα γεγονότα. Επομένως φαίνεται να παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανότητα διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής (απόσβεση, καθυστέρηση, διαφοροποίηση), μεγαλύτερη ικανότητα για γρήγορη και ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος, αλλά και από έναν πιο αισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ».

Προκειμένου να διερευνηθούν τυχόν επιδράσεις των παραγόντων της ηλικίας και του φύλου στις επιδόσεις των παιδιών (σημαντική, δηλαδή, διαφορά στους Μ.Ο. τους) έγινε $t - test$. Η μόνη στατιστικά σημαντική διαφορά στους Μ.Ο. αγοριών και κοριτσιών βρέθηκε στην μεταβλητή Δύναμη Αναστολής ($p=0,046$) και στην μεταβλητή Ευχάριστα Γεγονότα ($p=0,033$), με τα κορίτσια να σημειώνουν υψηλότερες τιμές από τ'αγόρια.

Σε προσπάθεια να κατανοήσουμε τη σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές χωριστά για αγόρια και κορίτσια υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r , αλλά και το επίπεδο σημαντικότητας. Η παρατήρηση των τιμών μας οδηγεί στην διαπίστωση πως το δείγμα των αγοριών παρουσίασε μία μεγαλύτερη τάση για συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές, από ότι το δείγμα των κοριτσιών, παρόλο που οι περισσότερες από αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές.

Αναλυτικότερα, οι τάσεις συσχέτισης στο δείγμα των αγοριών που είναι υψηλότερες απ' ότι των κοριτσιών είναι οι εξής: ανάμεσα στη Δύναμη Διέγερσης και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r=0,35$, $p=0,079$), ανάμεσα στη Δύναμη Διέγερσης και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r=0,01$, $p=0,47$), ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r=0,22$, $p=0,19$), ανάμεσα στη Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών και τα Ευχάριστα Γεγονότα ($r=0,29$, $p=0,12$) και ανάμεσα στη Κινητικότητα Νευρικών Διεργασιών και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r=0,21$, $p=0,20$). Αντίθετα, η τάση συσχέτισης στο δείγμα των κοριτσιών που ήταν υψηλότερη από το δείγμα των αγοριών είναι αυτή ανάμεσα στη Δύναμη Αναστολής και τα Δυσάρεστα Γεγονότα ($r= -0,52$, $p=0,003$), που είναι και στατιστικά σημαντική.

Γίνεται φανερό, λοιπόν, πως στο δείγμα των αγοριών όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Διέγερσης, η ικανότητα δηλαδή για μεγαλύτερη αντοχή και διατήρηση έντονης ή μακροχρόνιας διέγερσης χωρίς πέρασμα σε προστατευτική αναστολή, τόσο η ερμηνείες των ευχάριστων γεγονότων γίνονται με έναν πιο αισιόδοξο τρόπο, ενώ των δυσάρεστων γεγονότων γίνονται με έναν πιο απαισιόδοξο τρόπο. Τα παιδιά αυτά, δηλαδή, θεωρούν πως τόσο τα δυσάρεστα γεγονότα, όσο και τα ευχάριστα γεγονότα είναι μόνιμα, αποτέλεσμα των δικών τους ικανοτήτων και δεξιοτήτων (εσωτερικοί παράγοντες).

Επιπλέον, όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Αναστολής, η ικανότητα, δηλαδή, διατήρησης μιας κατάστασης εξαρτημένης αναστολής, τόσο οι ερμηνείες των ευχάριστων γεγονότων είναι πιο αισιόδοξες. Τέλος, όσο μεγαλύτερη είναι η κινητικότητα των Νευρικών Διεργασιών, η ικανότητα δηλαδή για γρήγορη και

ικανοποιητική αντίδραση στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος, τόσο πιο αισιόδοξες είναι οι ερμηνείες για τα ευχάριστα και απαισιόδοξες για τα δυσάρεστα γεγονότα. Στο δείγμα των κοριτσιών όσο μεγαλύτερη είναι η Δύναμη Αναστολής τόσο πιο αισιόδοξες είναι οι ερμηνείες για τα δυσάρεστα γεγονότα.

Τα παραπάνω αποτελέσματα ανατρέπουν πλήρως την αρχική μας υπόθεση (5), ότι, δηλαδή, τα κορίτσια του δείγματος θα εμφανίσουν μεγαλύτερη συνάφεια ανάμεσα στις μεταβλητές. Χαρακτηριστικό είναι πως οι μεγαλύτερες συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές εμφανίζονται στο δείγμα των αγοριών. Το πόρισμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με ευρήματα προηγούμενων ερευνών, που υποστηρίζουν πως τα κορίτσια εμφανίζουν ένα πιο αισιόδοξο «ερμηνευτικό στυλ» (Seligman, 1996) και συνεπώς δυνατότερο τύπο κεντρικού νευρικού συστήματος. Προφανώς τα αγόρια του συγκεκριμένου δείγματος σημείωσαν μεγαλύτερες από το αναμενόμενο βαθμολογίες στη Δύναμη Διέγερσης, που αποτελεί και την πιο σημαντική από τις τρεις ιδιότητες της ιδιοσυγκρασίας.

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε για πιο λόγο τα αποτελέσματα της έρευνας δεν επαλήθευσαν με ακρίβεια τις αρχικές μας υποθέσεις, διερωτηθήκαμε για το ρόλο του «ερμηνευτικού στυλ» στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και συνεπώς στις εκφάνσεις αυτής στη συμπεριφορά του παιδιού. Αναρωτηθήκαμε, λοιπόν, κατά πόσο το «ερμηνευτικό στυλ» είναι σταθερό χαρακτηριστικό του ατόμου ή αποτελεί μορφή συμπεριφοράς παροδική, η οποία διαμορφώνεται και εκδηλώνεται ανάλογα με τις περιστάσεις. Ένας επιπλέον προβληματισμός που μπορεί να αποτελέσει και περιοχή μελέτης για μετέπειτα έρευνες είναι το αν το διαμορφωμένο «ερμηνευτικό στυλ» επηρεάζει τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας κατά Pavlov. Συνεπώς, πρόκειται για μία αμφίδρομη σχέση και όχι απλά μονόδρομη, όπως αρχικά υποθέσαμε; Αν ισχύει κάτι τέτοιο, τότε θα πρέπει να αναρωτηθούμε μήπως η ιδιοσυγκρασία δεν διαφοροποιείται σημαντικά από την προσωπικότητα.

Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να ερευνήσουν τη διαχρονική σταθερότητα των χαρακτηριστικών του «ερμηνευτικού στυλ» των παιδιών αλλά και των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας τους. Βέβαια, η μη επαλήθευση των υποθέσεων μπορεί να αποτελεί συνέπεια της συγκεκριμένης μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε. Είναι πιθανόν, όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο της ιδιοσυγκρασίας, οι μητέρες να περιέγραψαν τα παιδιά τους σύμφωνα με τις πεποιθήσεις και τις στάσεις τους και ως συνέπεια τα αποτελέσματα να μην αποτελούν έγκυρη περιγραφή των πραγματικών χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας των παιδιών τους. Επίσης,

όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο του «ερμηνευτικού στυλ», τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να είναι συνέπεια της άσχημης ή της καλής διάθεσης των παιδιών στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και όχι του μόνιμου τρόπου σκέψης τους. Θα πρέπει επίσης να ληφθεί σοβαρά υπ'όψιν και ο μικρός αριθμός των συμμετεχόντων μαθητών, ο οποίος δεν ήταν επαρκής ώστε να αναδειχθούν οι υπάρχουσες διαφορές και συσχετίσεις.

Βέβαια, τα ευρήματα της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας, όσο και παρόμοιων με αυτήν ερευνών, αποτελούν χρήσιμα στοιχεία για την προαγωγή της επιστήμης της ψυχοπαιδαγωγικής και συνεπώς της γνώσης του παιδαγωγού. Βασικός σκοπός της ψυχοπαιδαγωγικής είναι η συστηματική μελέτη των σκόπιμων τροποποιήσεων, οι οποίες είναι δυνατό να επέλθουν στο αναπτυσσόμενο άτομο (που ζει στο περιβάλλον και δέχεται επιρροές από αυτό) με την παρέμβαση (έμμεση ή άμεση) του προσώπου που παιδαγωγεί. Οι τροποποιήσεις αυτές είναι σημαντικό να γίνονται με βάση τις δυνατότητες που διαθέτει το άτομο (να είναι τέτοιας έκτασης ώστε να μην αλλοιώνουν τη φύση του, αλλά να τη βελτιώνουν), να περιορίζονται από τη φύση του και να έχουν ως απώτερο σκοπό την πληρέστερη και ουσιαστικότερη προσαρμογή του στο περιβάλλον.

Η φύση, λοιπόν, του ατόμου που παιδαγωγείται αποτελεί όριο εκκίνησης για κάθε τροποποίηση που επιθυμεί να επιφέρει ο παιδαγωγός, αλλά και όριο που καθορίζει το τέλος των ενεργειών του. Επομένως, ο ψυχοπαιδαγωγός που αποβλέπει στη σκόπιμη τροποποίησης της συμπεριφοράς (αυτή νοείται ως σύνολο φυσιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών αντιδράσεων και αλληλεπιδράσεων) των μαθητών του αλλά και στον έλεγχο και στην κατανόηση των προβλημάτων και φαινομένων της παιδαγωγικής διαδικασίας, οφείλει να είναι ενήμερος, για τις αρχές, τάσεις και νόμους που διέπουν τη συμπεριφορά αυτή.

Ο παιδαγωγός, και κυρίως της προσχολικής ηλικίας, μπορεί να αποτρέψει τη δημιουργία απαισιοδοξής σκέψης στα παιδιά, γνωρίζοντας τα πιθανά αίτια, τις αρχές και τους νόμους της δημιουργίας της αλλά και τις συνέπειες που αυτή επιφέρει στη ζωή του κάθε παιδιού (μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλή επίδοση στο σχολείο, διαταραχή της φυσικής υγείας, αλλά και κατάθλιψη στη μετέπειτα ζωής του). Σκοπός του παιδαγωγού είναι να επέμβει, να βρει τρόπους για να αποτρέψει τη δημιουργία απαισιοδοξής σκέψης, να αλλάξει τη απαισιοδοξία σε αισιοδοξία, αλλά και να διατηρήσει και να δυναμώσει την αισιοδοξία σκέψη. Η παρέμβαση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει προσφορά εμπειριών, προτύπων, διαφορετικών τρόπων σκέψεων

δεξιοτήτων αισιοδοξίας. Απαραίτητο, όμως, είναι να λαμβάνει κάθε φορά υπ' όψιν του τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας του κάθε παιδιού ως παράγοντα διαμόρφωσης του τρόπου σκέψης του. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν το όριο εκκίνησης και τερματισμού της παρέμβασης του.

❖ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P., & Teasdale, J. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74
- Allport, G. W. (1937). *Personality : A psychological interpretation*. New York: Holt.
- Angleitner, A. (1990). *Personality psychology: Trends and developments*. Presidential Address presented at the 5th European Conference of Personality, Italy.
- Angleitner, A., & Riemann, R. (1991). What can we learn from the discussion of personality questionnaires for the construction of temperament inventories? In J. Strelau, & A. Angleitner (Ed.), *Explorations in temperament: International perspectives on theory and measurement* (pp. 191 – 204). London: Plenum.
- Bates, J. E. (1980). *The concept of difficult temperament*. Merrill-Palmer Quartely, 26, 299-319.
- Beck, A. T. (1963). Thinking and depression: I. Indio sycratic countent and cognitive distortions. *Archieves of General Psychiatry*, 9, 324,-333.
- Beck, A. T. (1967). *Depression : Clinical, Experimental and Theoritcal Aspects*. New York: Harper and Row.
- Beck, A. T. (1971). Cognitions, Affect and Psychotherapy. *Archieves of General Psychiatry*, 24, 495-500.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. New York : International Universities Press.
- Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive Therapy of Depression*. New York : Guilford.
- Beck, A. T., & Greenberg, R. L. (1984). Cognitive Therapy in the treatment of depression. In N. Hoffmann (Ed.), *Foundations of Cognitive Therapy: Theoritcal Methods and Practical Applications*. New York: Plenum.
- Beck, A. T., Brown, G., Steer, R. A., Eidelson, J, I., & Riskind, J. H. (1987). Differentiating anxiety and depression: a test of cognitive specificity hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 96, 179-183.
- Burns, M., & Seligman, M. E. P. (1989). Explanatory style across the lifespan : Evidence for stability over 52 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 118 – 124.
- Buss, A. H., & Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Hillsdale, NJ : Erlbaum.

- Buss, A. H. (1991). The EAS theory of temperament. In J. Strelau & A. Angleitner (Ed.), *Explorations in temperament : International perspectives on theory and measurement* (pp. 43 – 60). London : Plenum.
- Chess, S., & Thomas, A. (1991). Temperament and the concept of goodness of fit. In J. Strelau & A. Angleitner (Ed.), *Explorations- in Temperament : International perspectives on theory and measurement* (pp. 15 – 28). London : Plenum.
- Chess, S., Thomas, A., & Birch, H, G. (1968). *Temperament and Behaviour Disorders in children*. London : University of London Press.
- Clark, D. A. (1986). Cognitive-affective interaction: A test of the “specificity” and : “generality” hypotheses. *Cognitive Therapy and Research*, 10, 607-624.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure Emergence of the live factor model. *Annual Review of Psychology*, 47, 417-440.
- Elias, A. (1990). Broadening the concept of temperament : From dispositions to hypothetical construct. *European Journal of Personality*, 4, 287 – 302.
- Ευκλείδη, Κ. Α. (1992). *Γνωστική Ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη : ART OF TEXT.
- Eysenck, H. J. (1967). *The biological basis of Personality*. Spring field, IL: Thomas.
- Gilbert, P. (2000). *Counselling for Depression*. London : SAGE Publications.
- Goldsmith, H. H., & Campos, J. J. (1986). Fundamental issues in the study of early temperament: The Denver Twin Temperament Study. In M. E. Lamb, A. I. Brown, & B. Rogoff (Ed.), *Advances in developmental psychology*, Vol.4., Hillsdale, N. J.: Erlbaum.
- Hoeksma S. N., Girgus J., & Seligman M. E. P. (1992). *Predictor and consequences of depression in children*. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, 405 – 422.
- Καλαντζή – Αζίζι, Α., & Καραδήμας, Ε. Χ. (1996). Προσπάθεια ορισμού της έννοιας της «ιδιοσυγκρασίας» στην κλινική έρευνα και πρακτική. *Παρουσίαση στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας*, Πάτρα.
- Καλαντζή – Αζίζι, Α., Χριστακοπούλου, Σ., & Μυλωνάς, Κ. (1996). Μέτρηση της ιδιοσυγκρασίας για ενήλικες με το Pavlovian Temperament Survey (PTS). *Ψυχολογία*, 3, 130 – 138.
- Kalantzi – Azizi, A., & Karademas, E. C. (1997). The relationship of temperament and social factors to study abilities. In A. Kalantzi – Azizi, G. Rott, & D. Ahere (Ed.), *Psychological counselling in higher education* (pp.161 – 175). Athens : FEDORA – Ellinika Grammata.

- Lerner, R. M. (1978). Nature, Nurture and Dynamic Interactionism. *Human Development*, 21, 1-20.
- Maier, S. F., & Seligman, M. E. P. (1976). Learned helplessness: Theory and evidence. *Journal of Experimental Psychology : General*, 105, 3 – 46.
- Mehrabian, A. (1991). Outline of a General Emotion-Based Theory of Temperament. In J. Strelau & A. Angleitner (Ed.), *Explorations- in Temperament : International perspectives on theory and measurement* (pp. 75 – 86). London : Plenum.
- Nebylitsyn, V. D. (1972α). *Fundamental properties of the human nervous system*. New York : Plenum.
- Overmier, J. B., & Seligman, M. E. P. (1967). Effects of Inescapable shock upon subsequent and avoidance learning. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 63, 28-33.
- Pavlov, I. P. (1951-1952). *Complete works* (2nd ed.). Moscow & Lenigrad: S.S.S.R. Academy of Sciences (in Russian).
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (1984). Causal explanations as a risk factor for depression : Theory and evidence. *Psychological Review*, 91, 347 – 374.
- Peterson, C., Maier S., & Seligman, M. E. P. (1993). *Learned Helplessness*. New York : Oxford.
- Robins, C. (1988). Attributions and depression: Why is the literature so inconsistent? *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 880 – 889.
- Rothbart, M. K. (1989). Temperament and development. In G. Kohnstam, J. Bates & M.K. Rothbart (Ed.), *Temperament in childhood* (pp. 187 – 248). Chichester : Wiley.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (Whole N° 609).
- Rotter, J. B., Chance, J., & Phares, E. J. (1972). *Applications of a social theory of personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Rush, A. J., & Gilles, D. E. (1982). Cognitive Therapy: Theory and Research. In A.J. Rush (Ed.), *Sort-term Psychotherapies for depression: Behavioral, Interpersonal, Cognitive and Psychodynamic Approaches*. New York: John Willey and sons.
- Seligman, M. E. P. (1972). Learned helplessness. *Annual Review Medicine*, 23 407-412.
- Seligman, M. E. P. (1973). Fall into helplessness. *Psychology Today*, 7, 43-48.

- Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness : On depression, development and death*. San Francisco : Freeman.
- Seligman, M. E. P. (1990). *Learned Optimism*. New York : Knopf.
- Seligman, M. E. P., & Maier, S. F. (1967). Failure to Escape traumatic shock. *Journal of Experimental Psychology*, 74, 1-9.
- Seligman, M. E. P., Reivich, K., Laycox, L., & Gilham, J. (1996). *The optimistic child*. New York : Harper Perennial.
- Strelau, J. (1983). *Temperament – Personality – Activity*. London : Academic Press.
- Strelau, J. (1987). The concept of temperament in personality research. *European Journal of Personality*, 1, 107 – 117.
- Strelau, J., Angleitner, A., Bantelman, J., & Rush, W. (1990). The Strelau Temperament Inventory – Revised (STI – R): Theoretical considerations and scale development. *European Journal of Personality*, 4, 209 – 235.
- Strelau, J., & Angleitner, A. (1991). Temperament Research : Some divergencies and similarities. - Strelau, J., & Angleitner, A. (1994). Cross – cultural studies on temperament : Theoretical considerations and empirical studies based on Pavlovian Temperament Survey (PTS). *Journal of Personality and Individual Differences*, 36, 331 – 342.
- Strelau, J., Angleitner, A., & Newberry, B. H. (1999). *The Pavlovian Temperament Survey (PTS) : An International handbook*. Gottingen : Hogrefe & Huber.
- Sweeney, P., Anderson, K., & Baileys, S. (1986). Attributional style in depression: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 974 – 991.
- Talwar, R., Nitz, K., Lerner, Z. V., & Lerner, R. M. (1991). The Functional Significance of Organismic Individuality: The Sample Case of Temperament. In J. Strelau & A. Angleitner (Ed), *Explorations in temperament : International perspectives on theory and measurement* (pp. 29 - 42). London : Plenum.
- Tenen, H., & Herzberger, S. (1986). Attributional Style Questionnaire. In J. Keyser and R. C. Sweetland (Ed.), *Test Critiques*, 4, 20 – 30.
- Teplov, B. M. (1964). Problems in the study of general type of higher nervous activity in man and animals. In J.A. Gray (Ed.), *Pavlov's typology* (pp. 3 – 153). Oxford : Pergamon.
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and Development*. New York : Brunner / Mazel.

- Troshikhin, V. A., Moldavskaya, S. I., & Kolchenko, N. V. (1978). *Functional mobility of nervous processes and professional selection*. Kiev: Naukova Dumka (in Russian).
- Turovskaya, Z. G. (1963). The relation between some indices of strength and mobility of the nervous system in man. In B.M. Teplov (Ed.), *Typological features of higher nervous activity in man* (Vol. 3. pp.248-261). Moscow: R.S.F.S.R., Academy of Pedagogical Sciences.(in Russian).
- Whright, J. H., & Beck, A. T. (1983). Cognitive therapy of depression: Theory and Practise. *Hospital and Community Psychiatry*, 34, 1119-1127.
- Zuckerman, M. (1991). *Psychobiology of personality*. Cambridge: Cambridge University Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΙΔΙΟΣΥΓΚΡΑΣΙΑΣ

Ε. Ι. Π. 7-14

Οι ερωτήσεις αυτού του ερωτηματολογίου αναφέρονται σε διάφορα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας του παιδιού - τον τρόπο, δηλαδή, που αντιδρούν τα παιδιά σε καθημερινά γεγονότα. Δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις αφού κάθε χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας έχει τα πλεονεκτήματά του. Οι απαντήσεις που θα δώσετε είναι ανώνυμες, απόρρητες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για επιστημονικούς σκοπούς. Γι' αυτόν το λόγο, είναι ουσιώδες να απαντήσετε στις ερωτήσεις με ειλικρίνεια.

Παρακαλούμε αποφασίστε κατά πόσο μια διαπίστωση ταιριάζει στην κόρη ή τον γιο σας, χωρίς να κοιτάτε τι έχετε απαντήσει προηγουμένως. Προσπαθήστε να περιγράψετε το παιδί σας με ειλικρίνεια, δηλαδή πώς ήταν τον περασμένο χρόνο και όχι πώς θα επιθυμούσατε να είναι ή να γίνει. Κάποια βοήθεια για να βρείτε τις κατάλληλες απαντήσεις θα μπορούσε να σας δώσει η σύγκριση του παιδιού σας με άλλα παιδιά ή αδέρφια του ίδιου φύλου και περίπου της ίδιας ηλικίας.

Είναι αυτονόητο ότι η συμπεριφορά της κόρης σας ή του γιου σας θα διαφέρει λίγο από κατάσταση σε κατάσταση και φυσικά δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη όλες οι ιδιαιτερότητες. Ίσως να μην είσατε πάντα βέβαιοι στις εκτιμήσεις σας. Για το λόγο αυτό, προσπαθήστε να κάνετε μια γενική εκτίμηση της συμπεριφοράς του παιδιού σας, περιγράφοντας πώς είναι συνήθως.

Για κάθε ερώτηση υπάρχουν τέσσερις πιθανές απαντήσεις. Επιλέξτε μία.

Ακολουθεί παράδειγμα:

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ εντελώς
Στο παιδί μου αρέσει να λέει ανέκδοτα.			✓	

Δηλαδή η περιγραφή «Στο παιδί μου αρέσει να λέει ανέκδοτα» μάλλον δεν ταιριάζει στο παιδί σας.

Ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία σας!

Εργαστήριο Εξελικτικής Ψυχολογίας

Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ Εντελώς
1. Ένας ξαφνικός κίνδυνος θα εμπόδιζε το παιδί σας να ολοκληρώσει μια εργασία.				
2. Είναι εύκολο για το παιδί σας να δείξει καλή ανατροφή.				
3. Απρόβλεπτες αλλά απαραίτητες αλλαγές στο ημερήσιο πρόγραμμα του παιδιού σας το μπερδεύουν αρκετά.				
4. Δεν αρέσει στο παιδί σας να δουλεύει με δυνατή μουσική.				
5. Το παιδί σας στεναχωριέται να περιμένει, όταν δεν μπορεί ακόμη να ξεκινήσει κάτι που έχει προγραμματίσει.				
6. Το παιδί σας δυσκολεύεται να προσαρμοστεί σε ένα νέο περιβάλλον.				
7. Το παιδί σας δεν υποχωρεί όταν το προκαλούν (π.χ. όταν τον λένε: «αν έχεις τα κότσια, κάνε το»)				
8. Το παιδί σας κάποιες φορές δυσκολεύεται να σταματήσει το παιχνίδι του, παρόλο που θα έπρεπε να κάνει κάτι άλλο.				
9. Το παιδί σας δεν δείχνει να ενοχλείται που πρέπει να πάει ξανά στο σχολείο μετά τις καλοκαιρινές διακοπές.				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ εντελώς
10. Η έντονη σωματική κόπωση δεν μειώνει την ενεργητικότητα του παιδιού				
11. Το παιδί σας μένει συγκεντρωμένο στα μαθήματά του ακόμα κι όταν κάτι άλλο κινήσει ξαφνικά την				
12. Δύσκολα μπορεί κανείς να αλλάξει την διάθεση του παιδιού σας.				
13. Το παιδί σας δουλεύει το ίδιο καλά ακόμα κι αν έχει πολύ θόρυβο.				
14. Το παιδί σας δεν μπορεί να κρύβει τα συναισθήματα του από τους άλλους.				
15. Το παιδί σας δεν κουράζεται όταν μιλά ταυτόχρονα με πολλούς				
16. Το παιδί σας δεν κουράζεται ακόμα κι αν αυτό που κάνει είναι κοπιαστικό και του παίρνει πολύ χρόνο.				
17. Το παιδί σας μπορεί να μείνει σιωπηλό όταν πρέπει.				
18. Γεγονότα που συμβαίνουν ξαφνικά δημιουργούν άγχος στο παιδί σας				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ Εντελώς
19. Όταν το παιδί σας αναστατώνεται, δεν μπορεί να συνεχίσει να δουλεύει συγκεντρωμένο.				
20. Το παιδί σας αναστατώνεται όταν αναβάλλεται κάτι που περίμενε να κάνει με λαχτάρα.				
21. Το παιδί σας βρίσκει εύκολα τον προσανατολισμό του ακόμη κι αν βρίσκεται σε άγνωστο μέρος.				
22. Το παιδί σας σταματάει να κάνει κάτι όταν αυτό γίνεται επικίνδυνο.				
23. Όταν χρειαστεί, το παιδί σας μπορεί εύκολα να αποσπάσει την προσοχή του από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο.				
24. Μετά από ένα μακρύ Σαββατοκύριακο (τριήμερο), το παιδί σας δυσκολεύεται να πάει ξανά στο σχολείο.				
25. Όσο πιο ζωντανή είναι μια παιδική γιορτή, τόσο πιο ενθουσιασμένο είναι το παιδί σας.				
26. Το παιδί σας τελειώνει πρώτα αυτό που έχει σχεδιάσει να κάνει και κατόπιν προχωράει στην επόμενη ιδέα που του ήρθε εντωμεταξύ.				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ Εντελώς
27. Όταν το παιδί σας έχει άσχημη διάθεση, δεν ευχαριστιέται ούτε και με τα πράγματα που συνήθως απολαμβάνει.				
28. Το παιδί σας δεν συνηθίζει να παίζει με ριψοκίνδυνα παιχνίδια.				
29. Ακόμα κι όταν το παιδί σας θέλει να κρύψει την απογοήτευσή του, δεν το κατορθώνει.				
30. Στο παιδί σας αρέσει να μιλά με πολλά άτομα ταυτόχρονα.				
31. Ακόμα κι όταν το παιδί σας νιώθει να απειλείται, παραμένει ψύχραιμο.				
32. Το παιδί σας μπορεί εύκολα να συμμορφωθεί με τους κοινωνικούς κανόνες.				
33. Το παιδί σας προσαρμόζεται γρήγορα σε αλλαγές του καθημερινού του προγράμματος.				
34. Όταν το παιδί σας βρίσκεται σε χώρο όπου αποσπάται εύκολα η προσοχή του, δεν μπορεί να δουλέψει καλά.				
35. Το παιδί σας εύκολα μπορεί να περιμένει να έρθει η κατάλληλη στιγμή για να κάνει κάτι που έχει προγραμματίσει.				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ Εντελώς
36. Ακόμα και σε άγνωστά του μέρη, το παιδί σας νιώθει γρήγορα «σαν στο σπίτι του».				
37. Ακόμα κι όταν το παιδί σας έχει ασχοληθεί για πολλή ώρα με τα μαθήματά του, δεν είναι κουρασμένο.				
38. Όταν είναι απαραίτητο, το παιδί σας αποσπάται χωρίς δυσκολία από κάτι στο οποίο ήταν απορροφημένο.				
39. Είναι εύκολο για το παιδί σας να πάει ξανά στο σχολείο μετά από ένα μεγάλο διάστημα (π.χ. λόγω καλοκαιρινών διακοπών).				
40. Το παιδί σας δεν έχει όρεξη για τίποτε όταν χάσει το αγαπημένο του κατοικίδιο.				
41. Το παιδί σας μπορεί να παραμείνει στο θέμα, ακόμα κι όταν ξαφνικά σκεφτεί κάτι τελείως διαφορετικό.				
42. Το παιδί σας δύσκολα αλλάζει διάθεση.				
43. Ένας ξαφνικός κίνδυνος δεν αποθαρρύνει το παιδί σας.				
44. Αν χρειάζεται, το παιδί σας μπορεί να κρύψει τον θυμό του.				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ εντελώς
45. Το παιδί σας προτιμά να ασχολείται με ένα μόνο πράγμα κάθε φορά.				
46. Όταν διαβάζει, το παιδί σας δεν θέλει θόρυβο.				
47. Το παιδί σας αποφεύγει καταστάσεις στις οποίες απαιτείται πειθαρχία.				
48. Το παιδί σας χρειάζεται αρκετό χρόνο μέχρι να συνηθίσει ένα νέο χώρο.				
49. Όταν το παιδί σας έχει κοιμηθεί λίγες ώρες, η επίδοσή του είναι μειωμένη.				
50. Το παιδί σας απογοητεύεται όταν κάποιο γεγονός που το περίμενε με λαχτάρα αναβάλλεται ξαφνικά.				
51. Το παιδί σας προσαρμόζεται εύκολα σε ξαφνικές μετατροπές του σχολικού προγράμματος του.				
52. Το παιδί σας δεν μπορεί να δουλέψει όταν γίνεται γύρω του πολλή φασαρία.				
53. Το παιδί σας μπορεί εύκολα να διακόψει κάτι που κάνει, όταν πρέπει να στραφεί σε κάτι άλλο.				

	Συμφωνώ απολύτως	Μάλλον συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Διαφωνώ Εντελώς
54. Το παιδί σας ανήκει σ' εκείνα που μπορούν εύκολα να αλλάξουν διάθεση.				
55. Για να μην κουράζεται, το παιδί σας χρειάζεται συχνά διαλείμματα.				
56. Το παιδί σας πράττει με βάση την αρχή : «πρώτα η δουλειά, μετά η διασκέδαση».				
57. Το παιδί σας συνηθίζει εύκολα σ' ένα νέο τόπο διαμονής.				

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΥΛ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ε.Ε.Σ.Π. 8-13

1. Παίρνεις Α σε ένα τεστ.

A. Είμαι έξυπνος γενικά.

B. Είμαι καλός σ' αυτό το μάθημα.

2. Παίζεις ένα παιχνίδι με μερικούς φίλους σου και κερδίζεις.

A. Τα παιδιά που έπαιζα μαζί τους δεν έπαιζαν καλά το παιχνίδι.

B. Εγώ παίζω αυτό το παιχνίδι καλά.

3. Περνάς το βράδυ στο σπίτι ενός φίλου σου και διασκεδάζεις.

A. Ο φίλος μου είχε καλή διάθεση εκείνο το βράδυ.

B. Όλοι στην οικογένεια του φίλου μου είχαν καλή διάθεση εκείνο το βράδυ.

4. Πηγαίνεις διακοπές με μια παρέα και διασκεδάζεις.

A. Εγώ είχα καλή διάθεση.

B. Αυτοί που πήγαμε παρέα είχαν καλή διάθεση.

5. Όλοι οι φίλοι σου αρπάζουν κρυολόγημα εκτός από εσένα.

A. Τον τελευταίο καιρό δεν αρρωσταίνω.

B. Είμαι πάντα υγιής.

6. Το κατοικίδιο ζώο σου το χτυπάει ένα αυτοκίνητο.

A. Δεν φροντίζω αρκετά καλά τα κατοικίδια ζώα μου.

B. Οι οδηγοί δεν είναι αρκετά προσεκτικοί.

7. Κάποια παιδιά που ξέρεις λένε πως δεν σε συμπαθούν.

A. Μερικές φορές οι άνθρωποι μου φέρονται με κακία.

B. Μερικές φορές εγώ φέρομαι με κακία στους άλλους ανθρώπους.

8. Παίρνεις πολύ καλούς βαθμούς.

A. Τα μαθήματα είναι εύκολα.

B. Εγώ διαβάζω πολύ.

9. Συναντάς ένα φίλο και σου λέει πως είσαι μια χαρά.

A. Εκείνη την ημέρα ο φίλος μου είχε διάθεση να λέει καλά λόγια σε όλους.

B. Συνήθως ο φίλος μου λέει καλά λόγια σε όλους.

10. Ένας καλός σου φίλος σου λέει πως σε μισεί.

A. Ο φίλος μου είχε κακή διάθεση εκείνη την ημέρα.

B. Εγώ δεν ήμουν καλός με τον φίλο μου εκείνη την ημέρα.

11. Λες ένα αστείο και κανείς δεν γελά.

A. Εγώ δεν λέω τα αστεία πολύ καλά.

B. Το αστείο είναι τόσο γνωστό που δεν γέλασε κανείς.

12. Η δασκάλα σου κάνει ένα μάθημα και εσύ δεν το καταλαβαίνεις.

A. Δεν πρόσεχα τίποτα εκείνη την ημέρα.

B. Δεν πρόσεχα όταν η δασκάλα μιλούσε.

13. Αποτυγχάνεις σε ένα τεστ.

A. Η δασκάλα μου πάντα βάζει δύσκολα τεστ.

B. Τις τελευταίες εβδομάδες η δασκάλα μου βάζει δύσκολα τεστ.

14. Παίρνεις πολλά κιλά και αρχίζεις να φαίνεσαι χοντρός.

A. Τα φαγητά που τρώμε παχαίνουν

B. Σε εμένα αρέσουν περισσότερο τα φαγητά που παχαίνουν.

15. Ένας άνθρωπος κλέβει λεφτά από εσένα.

A. Εκείνος ο άνθρωπος δεν είναι τίμιος.

B. Οι άνθρωποι γενικά δεν είναι τίμιοι.

16. Οι γονείς σου επαινούν μια πράξη σου.

A. Εγώ τα καταφέρνω καλά σε κάποια πράγματα.

B. Στους γονείς μου αρέσουν κάποια πράγματα που τα καταφέρνω.

17. Παίζεις ένα παιχνίδι και κερδίζεις λεφτά.

A. Γενικά είμαι τυχερός.

B. Είμαι τυχερός, όταν παίζω παιχνίδια.

18. Κολυμπάς σε ένα ποτάμι και παραλίγο να πνιγείς.

A. Γενικά δεν είμαι πολύ προσεκτικός.

B. Κάποιες μέρες δεν είμαι προσεκτικός.

19. Είσαι προσκεκλημένος σε πολλά πάρτι.

A. Τον τελευταίο καιρό πολλοί άνθρωποι νιώθουν φίλοι μου.

B. Τον τελευταίο καιρό εγώ νιώθω φίλους μου πολλούς ανθρώπους

20. Ένας μεγάλος σου βάζει τις φωνές.

A. Αυτός έβαλε τις φωνές στο πρώτο άτομο που είδε μπροστά του.

B. Αυτός έβαλε τις φωνές σε πολλούς ανθρώπους που είδε μπροστά του εκείνη την ημέρα.

21. Κάνεις μια εργασία με μια ομάδα παιδιών και δεν πετυχαίνει.

A. Δεν δουλεύω καλά με τα παιδιά της ομάδας.

B. Ποτέ δεν δουλεύω καλά με μια ομάδα.

22. Κάνεις έναν καινούργιο φίλο.

A. Εγώ είμαι ευχάριστο άτομο.

B. Οι άνθρωποι που γνωρίζω είναι ευχάριστοι.

23. Τα πηγαίνεις καλά με την οικογένεια σου.

A. Γενικά τα πηγαίνω καλά με την οικογένεια μου.

B. Μερικές φορές τα πηγαίνω καλά με την οικογένεια μου.

24. Προσπαθείς να πουλήσεις ημερολόγια της τάξης σου αλλά κανείς δεν θα αγοράσει κανένα.

A. Τον τελευταίο καιρό πολλά παιδιά πουλάνε διάφορα πράγματα και έτσι οι άνθρωποι δεν θέλουν να αγοράσουν τίποτα πια από παιδιά.

B. Γενικά στους ανθρώπους δεν αρέσει να αγοράζουν πράγματα από παιδιά.

25. Παίζεις ένα παιχνίδι και κερδίζεις.

A. Μερικές φορές προσπαθώ όσο περισσότερο μπορώ στα παιχνίδια.

B. Γενικά προσπαθώ όσο περισσότερο μπορώ.

26. Παίρνεις έναν άσχημο βαθμό στο σχολείο.

A. Εγώ είμαι ανόητος.

B. Οι δάσκαλοι βαθμολογούν άδικα.

27. Πέφτεις μόνος σου πάνω σε μία πόρτα και η μύτη σου αρχίζει να τρέχει αίμα.

A. Δεν κοιτούσα που πήγαινα.

B. Είμαι απρόσεκτος τον τελευταίο καιρό.

28. Αστοχείς και η ομάδα σου χάνει το παιχνίδι.

A. Δεν προσπάθησα πολύ όταν έπαιζα μπάλα εκείνη την ημέρα.

B. Συνήθως δεν προσπαθώ πολύ όταν παίζω μπάλα.

29. Στραμπουλίζεις τον αστράγαλο στο μάθημα της γυμναστικής.

A. Τις τελευταίες εβδομάδες τα αθλήματα που παίζαμε στο μάθημα της γυμναστικής ήταν επικίνδυνα.

B. Τις τελευταίες εβδομάδες εγώ ήμουν αδέξιος στο μάθημα της γυμναστικής.

30. Οι γονείς σου σε πηγαίνουν στην παραλία και περνάς καλά.

A. Όλα στην παραλία ήταν ωραία εκείνη την ημέρα.

B. Ο καιρός στην παραλία ήταν καλός εκείνη την ημέρα.

31. Παίρνεις ένα λεωφορείο το οποίο αργεί τόσο πολύ που χάνεις την ταινία που ήθελες να δεις.

A. Τις τελευταίες μέρες τα λεωφορεία δεν τηρούσαν την ώρα τους.

B. Τα λεωφορεία δεν έρχονται σχεδόν ποτέ στην ώρα τους.

32. Η μητέρα σου σου ετοιμάζει το αγαπημένο σου δείπνο.

A. Υπάρχουν μερικά πράγματα που η μητέρα μου θα έκανε για με ευχαριστήσει.

B. Στην μητέρα μου αρέσει να με ευχαριστεί.

33. Η ομάδα στην οποία ανήκεις χάνει ένα παιχνίδι.

A. Τα παιδιά της ομάδας δεν παίζουν καλά μαζί.

B. Εκείνη την ημέρα τα παιδιά της ομάδας δεν έπαιζαν καλά μαζί.

34. Τελειώνεις την εργασία για το σπίτι γρήγορα.

A. Τελευταία τα κάνω όλα γρήγορα.

B. Τελευταία κάνω την εργασία για το σπίτι γρήγορα.

35. Η δασκάλα σου σου κάνει μια ερώτηση και δίνεις λάθος απάντηση.

A. Νιώθω νευρικός όταν πρέπει να απαντήσω σε ερωτήσεις.

B. Εκείνη την ημέρα ένιωθα νευρικός όταν έπρεπε να απαντήσω στην ερώτηση

36. Ανεβαίνεις σε λάθος λεωφορείο και χάνεσαι.

A. Εκείνη την ημέρα ήμουν απρόσεκτος.

B. Συνήθως είμαι απρόσεκτος.

37. Πηγαίνεις σε ένα λούνα παρκ και περνάς καλά.

A. Συνήθως διασκεδάζω στα λούνα παρκ

B. Συνήθως διασκεδάζω.

38. Ένα μεγαλύτερο παιδί σε χαστουκίζει στο πρόσωπο.

A. Πείραξα τον μικρότερο αδελφό του.

B. Ο μικρότερος αδελφός τού του είπε ότι τον πείραξα.

39. Παίρνεις όλα τα παιχνίδια που ήθελες στα γενέθλια σου.

A. Οι καλεσμένοι μου μαντεύουν σωστά τι παιχνίδια θα ήθελα να μου αγοράσουν.

B. Σε αυτά τα γενέθλια μου οι καλεσμένοι μου μάντεψαν σωστά π παιχνίδια ήθελα.

40. Πηγαίνεις διακοπές στην εξοχή και περνάς υπέροχα

A. Η εξοχή είναι ένα όμορφο μέρος να πηγαίνεις διακοπές.

B. Η εποχή του χρόνου που πήγαμε διακοπές ήταν όμορφη.

41. Οι γείτονες σε προσκαλούν για δείπνο.

A. Μερικές φορές οι άνθρωποι έχουν ευγενική διάθεση.

B. Γενικά οι άνθρωποι είναι ευγενικοί.

42. Έχεις μια αναπληρώτρια δασκάλα και σε συμπαθεί.

A. Συμπεριφέρθηκα σωστά κατά τη διάρκεια του μαθήματος εκείνη την ημέρα.

B. Σχεδόν πάντα συμπεριφέρομαι σωστά κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

43. Κάνεις τους φίλους σου ευτυχισμένους.

A. Είμαι ένας ευχάριστος άνθρωπος για να κάνει κανείς παρέα μαζί του.

B. Μερικές φορές είμαι ευχάριστος άνθρωπος για να κάνει κανείς παρέα μαζί του.

44. Παίρνεις δωρεάν ένα χωνάκι παγωτό.

A. Ήμουν φιλικός με τον παγωτατζή εκείνη την ημέρα.

B. Ο παγωτατζής ήταν φιλικός εκείνη την ημέρα.

45. Στο πάρτι του φίλου σου, ο μάγος σου ζητά να τον βοηθήσεις.

A. Με διάλεξε στην τύχη.

B. Έδειχνα πραγματικό ενδιαφέρον για ό,τι συνέβαινε.

46. Προσπαθείς να πείσεις ένα παιδί να έρθει στον κινηματογράφο μαζί σου, αλλά δεν θα έρθει.

A. Εκείνη την ημέρα δεν είχε διάθεση να κάνει τίποτα.

B. Εκείνη την ημέρα δεν είχε διάθεση για κινηματογράφο.

47. Οι γονείς σου παίρνουν διαζύγιο.

A. Είναι δύσκολο οι παντρεμένοι να τα πηγαίνουν καλά.

B. Είναι δύσκολο οι γονείς μου να τα πηγαίνουν καλά.

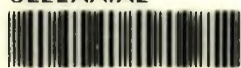
48. Προσπαθείς να μπεις σε ένα σύλλογο και δεν τα καταφέρνεις.

A. Δεν τα πάω καλά με άλλους ανθρώπους.

B. Δεν μπορώ να τα πάω καλά με τους ανθρώπους στο σύλλογο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000069376